T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

ET-TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME (BAKARA, AL-İ İMRAN VE NİSA SURELERİ ÖRNEĞİNDE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nayyef Mohammed Fadhıl AL-BAYATI

ANKARA-2020

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

Nayyef Mohammed Fadhıl AL-BAYATI

ET-TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME (BAKARA, AL-İ İMRAN VE NİSA SURELERİ ÖRNEĞİNDE)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmed Nedim SERİNSU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı İmzası

Prof. Dr. Ahmed SERİNSU ……...…….....

Pr. Dr. Mesut OKUMUŞ …….…....

Pr. Dr. Enver ARPA ……......……

Tez Sınavı Tarihi: 31/08/2020

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (…/…/2020)

Nayyef Mohammed Fadhıl AL-BAYATI

ÖNSÖZ

Tefsir, şer'i ilimlerden en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır, zira bu ilim doğrudan Kur'an'ı Kerim'e dayanmaktadır. Bilindiği gibi Kur'an, İslami ilimlerin ilk ve temel kaynağı olmakla birlikte onu anlamak ya da amaçlarını bilmek tefsir ilmi ile mümkündür. Bu yüzden İslam'ın ilk yıllarından bu yana her dönem tefsir çalışmalarına ihtiyaç duyulmuş ve bu alan üzerine çalışmaların yapılması kaçınılmaz olmuştur. Taberi (v.310) ve İbnu'l Munzir (v.318) tefsir alanında kaleme aldıkları rivayet temelli eserleriyle ön plana çıkan iki müfessirimizdir.

Ortaya konulan bu çalışma tefsirde ön plana çıkan bu iki alimin rivayetleri Kur'an tefsirinde nasıl kullandığı sorusuna belirli sureler çerçevesinde ışık tutmaktadır. Tezimizde kendi eserlerinde yer alan Bakara, Al-i İmran ve Nisa Sureleri çerçevesinde onların kullanmada izledikleri yaklaşım ve üslupları karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koymaya çalışılmıştır.

Taberi ve İbnu'l-Munzir'in tefsirleri incelendiğinde onların sabit ve belirli bir yöntem üzerinden eserlerini ortaya koydukları görülmektedir. Ayrıca çalışmamızda, bu müfessirlerden her birinin diğer müfessirlerden farklı bir üsluba sahip oldukları anlaşılmaktadır. Taberi geniş bir şekilde rivayetlere yer vermekle birlikte, onların arasından bazılarını tercih ederek kendi görüşünü (re'y) ortaya koymaktadır. Buna ilaveten kıraat, nahiv ve dil meselelerini aktardığı görülmektedir. Bu yüzden onun tefsiri ‘‘yüce ve tüm ilimleri kapsayıcı bir özelliğe sahip bir tefsir olarak’’ bizlere ulaşmıştır.

İbnu'l-Munzir'e gelince, genel olarak tefsirinde ihtilafları zikretmeksizin seçilen rivayetleri aktardığı görülmektedir. Bunun yanı sıra nahiv, dil ve kıraat konularını Taberi gibi zaman zaman naklettiği görülmektedir.

Aynı dönemde ve aynı coğrafyada yaşayan iki müfessir Taberi (v.310) ve İbnu'l-Munzir (v.318)'in tefsirlerinden hareketle Bakara, Al-i İmran ve Nisa sureleri örnek alınarak karşılaştırmalı bir inceleme ile her iki tefsirde kullanılan Arapça dilbilgisi, Kur'an ilimleri kullanım yaklaşımını ve her birinin sahip oldukları özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız toplamda iki bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi açıklanmaktadır. Ardından Taberi ve İbnu'l-Munzir 'in tefsirleri hakkında kısa bilgi verilmektedir. Daha sonra tefsir rivayetlerini Kur'an ilimleri çerçevesinde kullanım yaklaşımı genel olarak zikredilmektedir.

Bu çalışmada süreç boyunca bize yol gösteren, aydınlatan, desteğini esirgemeyen ve fikirlerinden istifade ettiğim kıymetli Hocam Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu'ya müteşekkirim. Ayrıca bu süreçte desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim, ailem, akrabalarım ve tüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Nayyef Mohammed Fadhıl Al-Bayati

Ankara-2020

KISALTMALAR

ss. : Sayfa saysı

c. : Cilt

A.g.e. : Adı geçen eser

Bkz. : Bakınız

a.y. : Aynı yer

b. : Bin

v. : Vefat tarihi

vb. : Ve benzeri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 4
KISALTMALAR 6
İÇİNDEKİLER 7
GİRİŞ 9
ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ 10
I. BÖLÜM: TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİ HAKKINDA 12
A) TABERİ (310/923) VE TEFSİRİ HAKKINDA 12
B) İBU'L-MUNZİR (318/930) VE TEFSİRİ HAKKINDA 29
II. BÖLÜM: TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI ... 42
A) DİL BİLİMLERİ 42
1. SARF-İŞTİKAK 43
2. NAHİV 48
B) DİL ÖZELLİKLERİ 52
1. KUR'AN VE KIRAATLAR 52
2. SİYAK-SIBAK 55
3. UMUM-HUSUS 57
.4 MUTLAK-MUKAYYET 61
5. MÜBHEMAT 63
.6 VUCUH VE NEZAİR 65
7. GARİBU'L-KUR'AN 67
8. KUR'AN'DA HİTAPLAR 70
9. KUR'AN'DA YEMİNLER 73
10. MUKATTAA HARFLERİ 75
11. MUHKEM-MÜTEŞABİH 77
C) NAKLİ BİLİMLER 80
.1 HADİS 81
2. ESBAB'I-NÜZUL 83
3. NASİH VE MENSUH 86
D) KUR'AN'IN EDEBİ TAHLİLİ 89
1. HAKİKAT VE MECAZ 89
2. TEŞBİH 92

3. İSTİARE 95
4. KİNAYE 97
SONUÇ 101
KAYNAKÇA 104
ÖZET 108
ABSTRACT 109

ET-TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME (BAKARA, AL-İ İMRAN VE NİSA SURELERİ ÖRNEĞİNDE)

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'i tefsir faaliyeti Hz. Peygamber ile başlamıştır. Hz. Peygamber'in âyetleri okuyarak, sahabilere soru sorarak, sözünü delillendirmek amacıyla veya sahabilerin soru sorması üzerine yaptığı açıklamalar neticesinde ortaya çıkan beyanları onun tefsir faaliyeti olarak kabul edilmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber'in öğrencileri olan bilgin sahabiler, Hz. Peygamber'den talim ettikleri Kur'an'ın tefsirine dair bilgiler, tefsir rivayetleri olarak öğrencileri olan tabiilere kendi yorumlarıyla birlikte öğretmişlerdir. Bununla birlikte ilerleyen zamanlarda Tabiiler, sahabilerin Hz. Peygamber'den naklettikleri rivayetleri, sahabenin tefsirlerini ve kendi yorumlarını (tefsirlerini) tebe-i tabiine yani öğrencilerine aktarmışlardır. Bunun tabii bir sonucu olarak müfessirlerin kullandıkları metotları çeşitlenmiş, kaleme aldıkları eserlerin sayısı artarken, içerik olarak da zenginlenmiştir. Alimlerin bir kısmı çalışmalarında yer verdiği âyetleri, Hz. Peygamber, Sahabiler ve tabi'in'den gelen rivayetler ile tefsir etmiştir. Bu tür tefsir faaliyetleri "rivayet tefsiri" olarak isimlendirilmiştir. Kimi alimler ise Kur'an'ın tefsirinde mevcut rivayetlerin yanında belagat, nahiv, sarf, mantık, tıp vb. ilimlerden de faydalanmışlardır. Bu şekilde inşa edilen tefsir çalışmaları ise "dirayet tefsiri" olarak adlandırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Ortaya koyduğumuz bu çalışmada, tefsir ilmi alanında yazılmış olan eserler içerisinde sahip olduğu zengin içeriği ile ön plana çıkan Taberi'nin tefsiri ile İbnu'l-Munzir'in tefsirinden hareketle Bakara, Al-i İmran ve Nisa sureleri örnek alınarak karşılaştırmalı bir mukayese yapılacaktır.

Günümüz akademik tefsir çalışmalarında Taberi tefsiri üzerine birçok çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Fakat onunla aynı dönemde yaşayan İbnu'l-Munzir ve onun *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim* adlı eseri üzerine yapılmış Türkçe bir çalışma bulunmamaktadır. Tıpkı Taberi'nin tefsiri gibi İbnu'l-Munzir'in tefsirinin de yakın dönemde neşredilmiş olması dikkate değer bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple her iki tefsiri Kur'an ilimleri açısından mukayese eden böyle bir çalışma tefsir alanı açısından önem arz etmektedir. Öte yandan İbnu'l-Munzir'in Taberi ile çağdaş olması, onunla aynı muhitte yaşaması ve tefsirinde kullandığı metodun Taberi'nin yöntemi ile büyük benzerlik göstermesi böylesi bir mukayesenin ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada Taberi ve İbnu'l-Munzir'in tefsirlerinin yanında, Tabakatu'l-Müfessirin ve Menahicu'l-Müfessirin kitapları da incelenmiştir. Bunların dışında kütüphanede yer alan muhtelif kaynaklardan da yararlanılmıştır. Kaynaklar incelenirken, tefsir tarihi, usulü, müfessir biyografisi ve kendi tefsirindeki metodları da dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin yabancı dillerde çok fazla ulaşamadığımız için genel

olarak Arapça ve Türkçe kaynaklardan istifade edilmiştir. Çalışma sürecinde izlenilen yöntem ise özetle şöyledir:

1. Taberi ve İbnu'l-Munzir'in tefsirlerinde kullandıkları metot ve kullanmış oldukları kaynaklar gösterildi.
2. Taberi ile İbnu'l-Munzir'in üzerinde ittifak ve ihtilaf ettikleri görüşler belirtildi.
3. Yapılan mukayesede Taberi ve İbnu'l-Munzir'in tefsirlerinin yanı sıra harici kaynaklara da yer verildi.
4. Değerlendirilen âyetlerin hangi sureden geçtiğini belirtildi.

I. BÖLÜM: TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİ HAKKINDA

A) TABERİ (310/923) VE TEFSİRİ HAKKINDA

Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib et-Taberi(1). Taberistan'lı (2) olması sebebiyle Taberi lakabıyla anılmıştır. Taberi hiç evlenmediği halde geleneğe uyularak ona Ebu Cafer lakabı verilmiştir ve bu lakap ile meşhur olmuştur.

Taberi, (224/838) yılının sonunda ya da (225/839) yılının başında, Taberistan'ın Âmul Şehrinde doğmuştur. Öğrencisi Kadı b. Kâmil ona "Doğum tarihiniz neden şüpheli?" diye sormuştur. Bu soru üzerine Taberi şu cevabı vermiştir: "Çünkü ülkemizdeki halkın yaşları yıllara göre değil de olaylara göre ilerlemektedir. Bu yüzden doğumumu da bir olaya bağlamışlar. Büyüdüğümde o olayın ne zaman gerçekleştiğini sorduğumda, o olayı

(1) Muhammed b. İshak en-Nedim, *el-Fihrist*, Mu'ssesetu'l-Furkan li't-Turas el-İslami, Londra, 2009, s.117-124. Muhammed b. Mansur es-Sem'ani, *el-Ensab*, Dairetu'l-Maa'rif el-Osmaniyye, Haydarabad, 1977, c.9, s.39-44; Abdurrahman es-Suyuti, *Tabakatu'l-Mufessirin*, Daru'n-Nevadir, Kuveyt, 2010, s.95-99; Muhammed ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, c. 2, s.110-127.

(2) Taberistan kelimesinin kökü bazı görüşlere göre; oradaki yaşayan halk taber (Balta) ile savaştıkları için Taberistan (تبرستان) denilmiş sonra bu kelimeyi Araplaşınca (طبرستان) hale gelmiştir. (es-Sem'ani, *el-Ensâb*, c.9, s.39). Abu Abdullah Yakut b. Abdullah al-Rumi al-Hamavi, *Mu'cau'l-Udeba'*, daru'l-Garb el-İslami, Beyrut, 1993 , c.6, s.2446.

haber edenlerin bazıları "Hicri iki yüz yirmi dördüncü yılın sonunda, bazıları ise hicri iki yüz yirmi beşinci yılın başında gerçekleşmiştir". dediler. (3)

Taberi'nin yaşadığı hicri üçüncü asırda İslam düşüncesi, hemen hemen bütünüyle tekâmül etmiştir. İster tefsir, ister kıraat, ister hadis, ister fıkıh yönünden en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Dört fıkhi mezhep istikrar bulmuştur. Hadiste Kutubu's-Sitte tamamlanmış, kıraat gayesine ulaşmıştır. Nahiv, sarf, edep, belagat ve aruz gibi bilimler kemal çağına ulaşmıştır. Yine bu asırda siyer ve meğazi alanında birçok eser yazılmıştır. Bu sıralarda, Yunan, İran ve Hint eserleri Arapçaya çevrilmeye başlamıştır. Yani sınırları Rey'den Endülüs'e kadar olan İslam devletinde, edebi ve entelektüel hareketlerin geliştiği söylenebilir.

Taberi, ilk ilim tahsiline doğduğu yerde başlamıştır. Yedi yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. Dokuz yaşına geldiğinde, hadisleri toplayıp yazmaya başlamıştır. Sonra ilim tahsili için birkaç bölgeye seyahat etmiştir. İlim hayatı ile ilgili Taberi şu sözleri söylemiştir: "Yedi yaşıma geldiğimde Kur'an'ı ezberlemiştim, sekiz yaşındayken halka namaz kıldırdım ve dokuz yaşındayken hadisleri toplayıp yazdım. Babam bir gün rüyasında şunu görmüş: "Ben Hz. Peygamber'in önünde bulunuyormuşum. Yanımda içi taş ile dolu bir torba varmış. Ben de bu taşlardan alıp Hz. Peygamber'in önünde atıyormuşum. Tabirci de bu rüyayı şöyle yorumlamış: "Bu çocuk, büyüdüğünde dindar biri

(3) Hacı Önen, *et-Taberi Tefsirinin Dirayet Boyutu*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2014, s.19.

olacak ve Hz. Peygamber'in sünnetini savunacak." işte bu rüyadan sonra ben daha küçükken ilim tahsili konusunda babam beni çok desteklemiştir.(4)

Taberi büyüdüğünde özellikle yirmi yaşına geldiğinde babasından izin alarak Âmul şehrini terk edip Bağdat'a doğru yola çıkmıştır. Bağdat'a gittiğinde Ahmed b. Hanbel ile karşılaşacağını ümit etmiş ancak Bağdat'a varmadan Ahmet b. Hanbel Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Taberi, Bağdat şehrine giderek oradaki şeyhlerden ilim almıştır. Sonra Basra, Vasıt, Kufe'de ilim öğrenip Bağdat'a geri dönmüştür. Yine Şam, Mısır, Taberistan'da ilim öğrenmiştir. Sonunda Bağdat'a dönmüş ve ölene kadar orada kalmıştır.(5)

Taberi, yaşadığı asırdaki en büyük alimlerden fıkıh ilmini almıştır. İlk olarak Şafi mezhebini tanıyıp tabi olmuş ve Şafi mezhebine göre Bağdat'ta yaklaşık on yıl fetva vermiştir. Bu sebeple Taberi'nin adı Şafi alimlerin arasında geçmiştir. Şafi mezhebini öğrenmekle beraber Hanefi, Maliki ve Zahiri mezhebini de öğrenmiştir. Büyük bir alim olduğunda kendi görüşlerini ve mezhebini oluşturmuştur. Ancak Taberi mezhebi varlığını o kadar uzun devam ettirememiştir. Bunun sebebi ise Ceririyye mezhebinin takipçisinin kalmaması ve fıkıh kitaplarının kaybolması ile açıklanabilir. (6)

---

(4) Meni' b. Abdulhalim, *Menahicu'l-Mufessirin,* Daru'l-Kitab el-Mısri, Kahire, 2000, s.41; Hacı Önen, *et-Taberi Tefsirinin Dirayet Boyutu*, s.20.

(5) Meni' b. Abdulhalim, *Menahicu'l-Mufessirin,* s.40 .

(6) Musa'd Al Cafer, *Menahicu'l-Mufesirin,* byy, Beyrut, 2014, s.53-5; Abdurrahman es-Suyuti, *Tabakatu'l-Mufessirin*, s.96.

Taberi ile Hanbeliler arasında çok fazla sorun yaşanmıştır. Taberi, *İhtilafu'l-Fukaha* adlı kitabında Ahmet b. Hanbel'in adını fukaha arasında zikretmemiştir. Bunun sebebi sorulduğunda "Ahmed b. Hanbel fakih değil de muhaddis idi." diye cevap vermiştir. Hanbeliler bu cevaba öfkelenip onun evini ablukaya almışlardır. İbn Huzeyme demiş ki: "Yeryüzünde Taberi'den daha âlim biri bulunduğunu bilmiyorum. Fakat Hanbeliler ona çok zulmetmişlerdir".(7) Ancak şunu söylemekte fayda var: Taberi'nin Ahmet b. Hanbel'e asla kininin olmadığı, Taberi kitaplarında net bir şekilde görülmektedir.(8)

Taberi birçok kitap yazmıştır. Yaşını dikkate aldığımız zaman neredeyse her gün yaklaşık 14 sayfa yazdığı söylenebilir. Kaleme aldığı eserlerden bir kaç örnek vermek gerekirse şöyle sıralanabilir:

1. *Cami'u'l-beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*(9) (et-Taberi Tefsiri), bu çalışmada ele aldığımız iki kıtaptan biridir.
2. *Adabü'l-Hükkam.*
3. *Adabü'n-Nüfus.*
4. *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk (Tarihu't-Taberi).*

(7) Hacı Önen, *et-Taberi Tefsirinin Dirayet Boyutu*, s.22.

(8) et-Taberi, İbnu Cerir, *Sarihu's-Sunne,* Beyaz Minare Yayınları, İstanbul, 2017, s.47-49.

(9) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.112.

5. *Tertibu'l-Ulema'.*[10]

6. *Et-Tabsir.*[11]

7. *Tehzibü'l-Asar ve tafsilü's-Sabit an Rasulillahi mine'l-Ahbar.*[12]

8. *El-Cami'u fi'l-Kıraat.*[13]

9. *Hadisu'l-Yeman.*[14]

10. *Sarihu's-Sunne.*

11. *El-Fazail.*[15]

12. *El-Menasik.*

13. *El-Adet ve't-Tenzil.*[16]

14. *El-Gara'ib.*

15. *El-Beyan an Usuli'l-Ahkam.*

---

(10) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.116.

(11) Yakut al-Hamavi, *Mu'camu'l-Udaba'*, c.6, s.2462.

(12) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.115.

(13) A.g.e. c.2, s. 112.

(14) Fuad Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, Riyad, 1983, c.1, s.527.

(15) Yakut el-Hamavi, *Mucamu'l-Udaba'*, c.6, s.2462.

(16) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.116.

16. *Letiful-Kavl.*

17. *İhtilafu-Ahli'l-Emsar.*

18. *Kitabu't-Tahara.*

19. *Kitabu's-Salat.*

20. *El-Müsnedü'l-Muharrec.*[17]

Taberi, İslam aleminin ilim merkezlerini dolaşmış ve o merkezlerdeki bilinen hocalardan ilim almıştır. Bu hocalardan bazılarının isimleri şu şekildedir:

1. İbrahim b. Sait el-Bağdadi el-Cevheri.

2. Salih b. Mizmar el-Mervezi.[18]

3. Ahmet b. Meni'.[19]

4. Ahmet b. Ebi Süryec er-Razi.[20]

(17) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.116.

(18) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* er-Risale Muessesesi, Beyrut, 1985, c.14, s.269.

(19) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.111; ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.268.

(20) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.268. c.14, s.269.

5. Abbas b. Velid b. Yezid.[21]
6. Ali b. Sehl er-Ramli.
7. İsmail b. Musa es-Suddi.
8. Hasan b. Arafa el-Abdi.
9. Hasan el-Bezzaz.[22]
10. Velid b. Şuca' es-Sukuni.[23]
11. Harun el-Hamdani.[24]
12. Yakub ed-Davraki.
13. Amr b. Ali el-Fellas.
14. Abdu'l-A'la b. Vasıl.[25]
15. Sait b. Yahya el-Bağdadi.[26]

(21) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.110.

(22) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.268.

(23) ed-Davudi*, Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.111.

(24) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.269.

(25) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufesirin*, c.2, s.111.

(26) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.269.

16. Sait el-Eşec[27].

17. Muhammed b. Abdi'l-Melik.[28]

18. Muhammed b. A'la el-Hamadani.

19. Hammad et-Temimi.

20. Zübeyir b. Bekkar.[29]

Geniş bir ilim ve kültüre sahip olan Taberi kendisinden ilim talep eden insanlara ilmini aktarmaktan geri durmamıştır. Onun ilminden faydalanan kişilerin isimleri şu şekildedir:

1. Ahmet b. Ali el-Kâtib.

2. Ahmet b. Kamil el-Bağdadi.[30]

3. Süleyman b. Ahmet et-Tabarani.

4. Abdullah b. el-Hasan el-Harrani.

(27) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.111 .

(28) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.268.

(29) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.111.

(30) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, s.269.

5. Abdu'l-Gaffar el-Hasibi.[31]
6. Muhalled b. Cafer el-Farisi.
7. Muhammed b. Abdullah eş-Şeybani.
8. Ebu-Bekir eş-Şafii.
9. Mualla b. Said.[32]
10. Muhammed b. Harun.[33]

Taberi 27 Şevval (310/922)'de Pazar gecesi, Bağdat'ta vefat etmiştir. Vefat ettiğinde ise 85 ya da 86 yaşında idi. [34]

Taberi tefsirine gelince, bu tefsir sahabilerin ve tabiinin rivayetlerini toplayan en büyük ve en geniş tefsirlerden bir tanesidir. Tefsirin mukaddimesinde Kur'an'a dair bilgiler yer almaktadır. Bu eser rivayet tefsir yönüyle büyük bir öneme sahiptir. Alimler tarafından önem kazanan rivayet tefsirlerinin ilki, belki de en iyisi olarak sonraki rivayet tefsirlerinin kaynağı olmuştur. Dirayet tefsiri yönünden de küçümsenemeyecek derecede bilgiler içermektedir.

(31) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.111.

(32) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* c.14, 269.

(33) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.111.

(34) A.g.e, c.2, s.117 .

İnsanlar ilk önce Taberi tefsirini tekrar kaleme almışlar, sonra da Taberi'nin huzuruna gelip onun ağzından -açıklamasıyla birlikte- dinleyerek kendi yanlışlarını düzeltmişlerdir. Böylece yüzlerce alim Taberi tefsirini yazarak, Taberi'nin ilminin yayılmasına neden olmuşlardır. Daha sonra gelen alimlerin bir kısmı tarafından Taberi tefsiri kaynak olarak kullanılmıştır.

Tefsir yazılmadan önce Taberi, öğrencilerine: "Bir tefsir yazmak için gücünüz var mı? demiştir. Onlar da "Kaç sayfa olacak?" diye sormuşlar. Bunun üzerine Taberi 30.000 sayfaya kadar olacağını söyleyince; bu sayıyı tamamlamaya insan ömrünün yetmeyeceğini söylemişler. Daha sonra Taberi sayfa sayısında azaltma yaparak 3000 sayfaya kadar düşürmüştür. (35) *Cami'u'l-Beyan Te'vili'l-Kur'an* tüm Kur'an âyetlerini kapsamıştır. İlk baskısı (1321/1903)'te Mısır'da Meymene matbaası tarafından basılmıştır. Aynı yılda Mustafa el-Babi el-Halebi matbaası tarafından basılmıştır. Sonra Bulak matbaası (1323/1905), Emiriyye matbaası (1325/1907) ve Daru'l-Ma'arif matbaası (1374/1954) tarafından basılmıştır. (2003/1424) yılında ise "Daru Alemi'l Kütüb" matbaası vesilesiyle ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda bu baskıdan büyük oranda faydalanılmıştır.

İslam medeniyetinin ilk aşamasındaki bilgi aktarımı, genel itibariyle şifahi olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle o dönemde hafızanın, bilgilerin korunması ve aktarılmasında hususunda büyük rol oynadığı görülmektedir. İlerleyen dönemlerde ise yavaş yavaş şifahi yolla gelen bilgiler derlenmeye başlamıştır. Taberi asrına gelince, bu asır tüm ilimlerde olduğu gibi tefsir alanında da sözlü ve yazılı nakletme metodunun yayıldığı dönem olarak

(35) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.117 .

kabul edilmektedir. Taberi'nin sahip olduğu bu yöntemi aşağıda yer alan bilgilerde rahatlıkla görebiliriz[36]:

1. Taberi, hocalarından hadis ve tefsir rivayetlerini, dinleyerek derlemiştir. Örneğin: Ebu Bekir b. Kamil: "Taberi, Ahmet b. Hammad'dan *el-Mübteda'* adlı bir kitap yazdı ve *el-Meğazi* kitabını da Seleme b. el-Fazl an Muhammed b. İshak'tan naklediyordu ve bunun üzerine kendi tarihini yazdı" dedi. Bunun yanında şöyle deniliyor: "Taberi, b. Hamid'den yüz bin hadisten derledi".

   Yukarıda söylenenin yanında Taberi'nin dile getirdiği ifade de eklenebilir. Örneğin: Taberi, "Muhammed b. Hamid er-Razi yanında yazarken gece esnasında birkaç sefer bize uğrardı ve ne yazdığımızı sorardı ve okurdu" dedi.[37]
2. Taberi bir âyet hakkında nakledilen tefsirler ve sebebi nüzuller arasında mukayese yapmaktadır. Bu açıdan nakledilen haberlerin yazılmış olması gerekiyor ki aralarında değerlendirme yapılabilme imkanı sağlansın. Örneğin: Bakara suresinde 256. âyetinin birinci cümlesine dair Taberi şöyle diyor:

الْقَوْلُ فِي تَأْوِيلِ قَوْلِهِ تَعَالَى: {لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ} [38] اخْتَلَفَ أَهْلُ التَّأْوِيلِ فِي مَعْنَى ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي قَوْمٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، أَوْ فِي رَجُلٍ مِنْهُمْ كَانَ لَهُمْ أَوْلَادٌ قَدْ هَوَّدُوهُمْ أَوْ نَصَّرُوهُمْ فَلَمَّا جَاءَ اللَّهُ بِالْإِسْلَامِ أَرَادُوا إِكْرَاهَهُمْ عَلَيْهِ، فَنَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ، حَتَّى يَكُونُوا هُمْ يَخْتَارُونَ الدُّخُولَ فِي الْإِسْلَامِ. [39]

(36) Bkz: Ali Karataş, *Tefsir Geleneğinde Rivayet*, Diyarbakır, 2015, s. 35-44.

(37) el-Cemel, *Eşşefevi ve'l-Mektub fi Hitab'et-Tefsir*, s.15.

(38) 2/Bakara: 256.

(39) et-Taberi, İbnu Cerir, *Camiu'l-Beyan*, Dar Hacr, Cize, 2001, c.4, s.553.

Bu âyetin anlamına dair âlimler arasında ihtilaf düşmüştür. Alimlerden bir kısmı âyeti "Ensar'dan biri ya da bir kısmına nazil olmuştur. Bunların çocukları yaşadığı takdirde onları Yahudi ya da Hristiyan yaparlardı. İslam geldiğinde onların zorla İslama girmelerini istemişlerdi, Allah {Dinde zorlama yoktur}" diyerek beyan etmiştir. [(40)] Bazıları ise bunu "ehli kitap cizye verdiğinde istedikleri din üzere kalabilirler" ve "Bu âyet kafirlerin birleri üzerine inmiş ve bu âyette hiç nesh olmamıştır" olarak yorumlamışlardır. Bir kısmı ise: "Bunun anlamı, ehli kitap cizye verdiğinde istedikleri din üzere kalabilirler" ve "Bu âyet kafirlerinin birleri üzerine inmiş ve bu âyette hiç nash olmamıştır" demişlerdir. Taberi, yukarıdaki görüşleri aktarmakla kalmayıp söyleyenleri de belirtmiştir. Tüm bunlardan aktardıktan sonra şöyle demiştir: "Daha önce zikrettiğimiz görüşlerden isabetli olanı şudur: "Dinde zorlama yoktur" âyeti bir kısım insanlar hakkında inmiştir". Sonra {Dinde zorlama yoktur} âyeti; ehli-kitap, Mecusiler ve onlar gibi cizyeyi vererek dini üzere kalanlara yönelmiştir; onun için bu âyette mensuh bir şey yoktur." Demiştir. "Bu görüş gerçeğe en yakın olan görüştür" dediğimizde -bizim *el-Latifu Main'le-Beyan An Usuli'l-Ahkam* adlı kitabımızda açıkladığımız gibi- Nash, mensuh hükmünü gidermezse nash değildir, çünkü ikisinin bir araya gelmeleri imkansızdır. Umum ve husus da nash meselesinden uzaktır". Sonra şöyle demiştir: "Tüm Müslümanlar Hz. Peygamber'imizden şunu nakletmişler: "Hz. Peygamber; putperestler, müşrikler ve Murted gibi kimselerden İslam haricinde hiçbir şey kabul etmemiştir. Yani ya İslam'a girecekler ya da öldürülecekler. Aynı zamanda kitap ehli ve onlar gibi olanlar kendi

(40) et-Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.4, s.546.

dinlerinde kalıp cizye verebilirler. Bu durumlarda hiç kimse nesih ve mensuh olduğunu söylemedi. {Dinde zorlama yoktur} âyetinin anlamı cizyeyi kabul eden kimseler için İslam'a girmelerini zorlamanın olmayacağının bir kanıtıdır. Dolaysıyla bu âyet, savaş âyeti ile mensuh olmuş diyenlerin iddialarının doğru olmadığını göstermektedir." dedi. Eğer ki "İbnu Abbas'tan gelen (Ensar'dan bir kısım üzerine nazil olmuştur, onlar evlatlarını İslam'a zorla girdirmek istemişlerdir) rivayetinin anlamı ne olacak? Denilirse, o zaman rivayet doğrudur deriz. Fakat bazen bir âyet has (özel) bir şey için inmesine rağmen ilerleyen zamanlarda onun hükmüne benzeyen her şeyi kapsayacaktır. Örneğin: İbnu Abbas ve diğer ravilere göre bu âyet İslam gelmeden önce "Tevrat'a tabi olanların, İslam'a girmelerinde bir zorlama yoktur" diye inmiştir, sonra âyetin hükmü cizyeyi kabul eden kimseleri de kapsamıştır".(41)

Yukarıda görüldüğü gibi Taberi, söz konusu açıklamayı yapanların kim olduklarını senetlerle ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir. Sonra bir âyet hakkında (21) rivayeti senetleriyle aktarmıştır. Aktarılan bu rivayetlerin arasında ince farklılıklar vardır ve bunun mantıken o kadar dikkatli çıkması için yazılı bir kaynağa dayanması gerekir.

3. Taberi bazı olayları, kıssalparı veya siyerle ilgili nakledilen haberleri en ince ayrıntısına kadar anlatmaktadır. Bütün bunlar, yazılı bir şeyin var olduğunu gösteren işaretlerden kabul edilebilir. Örneğin Nisa suresinin 105. Âyeti çerçevesinde, özellikle Suddi'den nakledilen sebebi nüzulü incelendiğinde Taberi şu ifadelere yer vermektedir: "Suddi'e göre: {إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ

(41) Bkz. et-Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.4, s.546.

{خَصِيمًا}[42] (Ey Muhammed! Biz sana Kitab'ı hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma). {مأراك الله} cümlesini "Allah'ın sana öğrettikleri" manası ile açıklamış ve "bu âyet Tu'me b. Ubeyrik hakkında nazil olmuştur" demiştir. Sonra özetle şunu anlatmıştır: Bir Yahudi, Tu'me'ye bir zırh emanet etmiş, sonra Tu'me'den zırhı geri almak istediğinde Tu'me bunu inkar etmiştir. Sonra yahudi, kavmini çağırmış ve Tu'me'ye doğru hareket etmiştir. Tu'me ise bundan haberi olunca zırhı alıp Ebu-Müleyl'in evine koymuştur. Yahudiyle kavmi geldiklerinde zırhı bulamamıştır. Tu'me ve gelen yahudilerden bazıları, söz konusu yahudiye laf sokmaya başlamışlardır. Yahudi ise onlara bana ihanet mi ediyorsunuz? diye karşılık vermiştir. Onlar da yahudinin evine hareket etmişler, bu sırada Ebu Muleyl'in evinin yanından geçerken yolda zırhı bulmuşlardır. Bunun üzerine Tu'me, zırhı alan Ebu Muleyl'dir demiş, orada bulunan Ensar'dan bir grup da Tu'me tarafını tutmuşlar ve bunun üzerine Tu'me Ensar'dan olan gruba, Rasulullah'a gidin ve beni savunun Peygamber de savunsun ve yahudiyi yalanlasın demiştir. Bunun üzerine Rasulullah bunu yapmak isteyince Allah o'na âyet indirmiştir. Bunun üzerine "Sakın hainlerin savunucusu olma" âyeti nazil olmuştur. (43)

4. Taberi birden çok hocadan kıraat ilmi telakki etmiştir. Onlardan Ebu Fazıl Abbas el-Amidi, Ebu Ali Ahmet b. Yusuf et-Tağlubi olmakla beraber et-Tağlubi'den kıraat ilmini, Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam'dan ise bazı âyetlerin tefsiri ile eser ilmini

(42) 4/Nisa: 105.

(43) et-Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.7, s.458.

almıştır. Bununla beraber Taberi, bazı müsteşriklere göre bu eserden bir kısmını tefsir kitabında nakletmiştir. Bu iddianın tamamen yanlış olduğunu söyleyemesekte bir ihtimal taşıdığını söyleyebiliriz. Taberi'nin kıraat alanı ile ilgili senetlerin çoğunu nakletmemiş olması, yazılı kaynaklardan istifade ettiğine delalet eden bir kanıt olarak kabul edilebilir. Örneğin: {وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا} [44] âyeti hakkında Taberi şu ifadelere yer vermektedir: Kurra' , bu âyetin kıraatinde ihtilaf etmiştir. Medineli kurraların çoğu (وَلَمْ يُقْتِرُوا) şeklinde okurken, Kufelilerin çoğu (وَلَمْ يَقْتُرُوا) olarak, Basralıların çoğu ise (وَلَمْ يَقْتِرُوا) şeklinde okumuşlardır. [45]

5. Buna ilave olarak Taberi bazen açık bir şekilde kendi kitaplarını referans göstermektedir. Örneğin: Maide suresinin 95. âyetini tefsir ederken özellikle yanlışlıkla öldürenlerin üzerine gereken şeyleri belirtirken şunu söylemiştir: "*Latifu'l-Kevl Fi Ahkam Eş-Şerai* eserinde detaylı bilgiler vermişizdir" dedi. [46]

Yazılan her kitap belirli bir yöntem çerçevesinde kaleme alınmaktadır. Bu yöntem, bazen müellifler tarafından kendi kitaplarının girişinde ya da mukaddimesinde belirtilirken, bazı müelliflerin eserleri kaleme alırken kullandıkları yöntem açıkça belirtilmese bile kitabın bütününde anlaşılabiliyor. Taberi, tefsirinin mukaddimesinde şöyle bir açıklamaya yer vermiştir: "Kur'an tefsiri üç kısma ayrılabilir: Birincisine ulaşmak imkansızdır çünkü onun bilgisi sadece Allah'a mahsustur. Örneğin: kıyamet gününün

(44) 25/Furkan: 67.

(45) et-Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.17, s.500 .

(46) A.g.e, c.9, s.503 .

kopacağı zaman, Sura üfleneceği zaman vb. İkincisi ise Hz. Peygamber'e tahsis edilen tefsirdir. Üçüncüsü ise müfessirlerin içtihat yoluyla yaptıkları tefsirdir". (47)

Taberi, âyetleri tefsir ederken mevcut tüm görüşleri, görüşlerin sahiplerini ve onları destekleyen rivayetleri aktarmıştır ve sonunda kendi tercihini ortaya koymuştur. Taberi'de yapılan açıklamalar genel olarak Hz. Peygamber'den, sahabilerden ve tabiinden aktarılan rivayetlere dayandırılmaktadır. Rivayetleri aktardıktan sonra aralarında bir mukayese ya da tercih yaptığında, yapmış olduğu bu tercihin sebebini gerekçeleriyle belirtmiştir. Taberi tefsir yaparken zaman zaman Arapça dil bilgisine başvurmuştur. Bazen müşkül kelimeleri ele almış ve ihtiyaç duyulduğu yerlerde irabı değerlendirmiştir. Aynı zamanda Taberi kıraatları aktardığında hangisinin doğru ve hangisinin meşhur olduğunu iyice açıklamıştır. (48)

Re'ye dair daha önce bahsedildiği gibi Taberi, bir âyetin doğru anlaşılması için onların Sahabe ve Tabiin'den gelen doğru rivayetlere dayanarak açıklanması gerektiğini inanıyordu. Bu yüzden tüm ilimleri bir kenara bırakarak, sadece Re'y ile tefsir etmeye çalışan müfessirlere karşı çıkmıştır. Zira Taberi de kendi görüşlerini söylüyordu. Örneğin: Al-i İmran 79. Âyetinde "Rabbe halis kullar olun" geçen "Rabbaniyyin" kelimesinin anlamı üzerine alimler arasında ihtilaf meydana gelmiştir. Taberi bu âyet ile ilgili bildiği tüm alimlerin görüşlerini aktarmış, daha sonra da kendi görüşünü şöyle bir ifadelerle ortaya koymuştur: "Rabbaniyyin kelimesi er-Rabban kelimesine mensubtur. O da insanları

(47) et-Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.8, s.678 .

(48) Bkz. Meni' b. Abdulhalim, *Menahicu'l-Mufessirin*, s.43-46.

yetiştiren, işleriyle ilgilenen, hareket eden, düzelten, iyileştiren ve işleri ayakta tutandır. Benim gözümde doğruluk açısından bu, rabbaniyyin kelimesinin anlamı konusunda söylenmis sözlerin en evlasının er-rabban kelimesinin çoğulu olduğudur.”. [49] Bu görüş ilerleyen sayfalarda verilecek örneklerle ispat edilmeye çalışılacaktır.

(49) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.526.

B) İBU'L-MUNZİR (318/930) VE TEFSİRİ HAKKINDA

Tam künyesi Muhammed b. İbrahim b. el-Munzir b. el-Carud en-Neysaburi[50] olmakla birlikte lakabı Ebu Bekr'dir. Ancak alimler arasında İbnu'l-Munzir'in adıyla meşhur olmuştur. [51] Zirkili'ye göre, İbnu'l-Munzir "242/856'de Nişebur'da doğmuştur. Fakat alimlerin çoğu tarafından hangi tarihte doğduğu konusunda net bir şey söylenmemesinden dolayı bu bilgi sadece bir ihtimal olup, herhangi bir kesinlik taşımamaktadır". [52] Zehebi'nin bu konudaki görüşü ise şu şekildedir: "İbnu'l-Munzir Ahmet b. Hanbel vefat ettiği sıralarda dünyaya gelmiştir".[53] İbnu'l-Munzir'in ailesiyle yahut onlardan herhangi bir kimseyle ilim üzerine meşgul olduğu konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İbnu'l-Munzir ilim tahsili maksadıyla ve ilmi neşretmek çabasıyla

(50) Türkçe Nişabur olarak bilinen bu şehir, Nişapur'da Farsça ve Neysabur'da Arapça olarak telaffuz edilir. Nisabur şehri, ortaçağda Horasan'ın önemli şehirlerinden biri ve İran'ın önemli bilim merkezlerinden biri olarak kabul edildi. (Ebu Abdullah Yakut b. Abdullah al-Rumi al-Hamavi, *Mucemu'l-Buldan*, Dar Sadır, Beyrut, 1977.c.5, s.331-333).

(51) es-Suyuti, Abdurrahman, *Tabakatu'l-Mufessirin,* s.91. el-Ednevi, Ahmed b. Mohammed *Tabakatu'l-Mufessirin,* Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Riyad, 1997, s. 48-51 . ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.55.

(52) Hayıruddin b. Mahmut ez-Zerkeli, *el-'İlam*, Daru'l-İlim, Beyrut, 2002, c.5, s.295.

(53) ez-Zehebi, *Siyeru A'lam'in-Nubela',* Beyrut, 1985, c.14, s.490-49.

muhtelif yerlere seyahat etmiş ve ilmini bu şekilde artırmıştır. Hayat hikayesine baktığımız zaman İbnu'l Munzir'in Mekke'nin şeyhi olduğunu da görmekteyiz. (54)

İbnu'l-Munzir ilim tahsili için doğduğu şehir (Nişebur)'dan başka şehirlere gitmiştir. İlim yolculuğu için çıktığı bu yolculukta sırasıyla Bağdat, Mısır ve Mekke'de uzun süre bulunmuş, Mekke'de ise vefat etmiştir. (55) İbnu'l-Munzir'in bir müçtehit olmasının yansıra Şafii mezhebine meylettiği bilinmektedir. Bundan dolayı Şafii alimler arasında sayılmaktadır. (56) İbnu'l-Munzir tarafından kaleme alınan eserler oldukça fazla olmakla beraber onlardan bazıları şunlardır:

1. *Et-Tefsir*: bu çalışmada Taberi Tefsiri ile birlikte ele aldığımız kitaptır.(57)
2. *El-Mebsut*.
3. *Es-Sünen ve'l-İcma ve'l İhtilaf*.(58)
4. *El-Evsat fi's-Sünen ve'l-İcma ve'l-İhtilaf*.

(54) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, tah. Sağir Ahmed el-Ansari, Mektebetu Mekke es-Sekafiyye, Dübey, 2004, c.1, s.9.

(55) Bkz: A.g.e, a.y.

(56) Adil Nuveyhiz, *Mucemu'l-Müfessirin Munzu Sadri'l-İslam ve Hatta el-Vaktu'l-Hazir*, Mussesetu'n-Nuveyhiz es-Sakafiyye, Lubnan, 1988, c.2, s.465-466. İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*, s.265.

(57) İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*, s. 2/466 .

(58) Muhammed ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.56.

5. *Muhtasar Kitabü's-Sünen ve'l-İcma ve'l İhtilaf*.[59]
6. *El-İşraf fi Ma'rifeti'l-Hilaf*.
7. *El-İcma*.[60]
8. *El-Aşribe*.
9. *El-İktisad fi'l-İcma ve'l-Hilaf*.
10. *Es-Siyase*.
11. *El-Menasik*.
12. *Ahkam'u Tariki's-Salat*.
13. *Muhtasaru's-Salat*.
14. *Muhtasaru Kitabi'l-Cihad*.
15. *Rihletu'l-İmami'ş-Şafii İla'l-Medineti'l-Münevvere*.
16. *Ziyadat Ala Muhtasari'l-Müzeni İsmail b. Yahya*.
17. *Edebü'l-İbad*.[61]

(59) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, c.1, s.18.

(60) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.56.

(61) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, c.1, s.19.

18. *El-İkna'*.[62]

19. *İsbatu'l Kıyas*.[63]

20. *Camiü'l-Ezkar*.

İbnu'l-Munzir'in ilim tahsili amacıyla gittiği yerlerde birçok alimin ders halkasına katılmıştır. Bu alimlerin bir kısmının isimleri aşağıdaki gibidir:

1. Muhammed b. İsmail el-Buhari.
2. Hasan b. Muhammed ez-Zafarani el-Bağdadi.
3. Muhammed b. Abdullah el-Mısri.[64]
4. er-Rabii b. Süleyman el- Muradi.[65]
5. Muhammed b. Abdül-Vehhap el-Abdi en-NeysEburi.[66]
6. Muhammed b. İsmail es-Saiğ.
7. Muhammed b. Meymun.[67]

(62) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.56.

(63) İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*, s.265.

(64) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, c.1, s.11.

(65) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.55.

(66) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, c.1, s.11.

(67) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin*, c.2, s.55.

8. Muhammed b. İsa et-Tirmizi.
9. İshak b. İbrahim ed-Deyri.
10. Ali b. Abdul-Aziz el-Bağavi.

İbnu'l-Munzir ünlü bir alim olduğu için çok sayıda talebe ondan ilim tahsil etmiştir. Onlardan birkaç tanesinin ismi şu şekildedir:

1. Abdul-melik b. Muhammed es-Sadi..
2. Ahmet b. Ubade er-Raini.(68)
3. Ebu Bekr el-Mukri.
4. Hasan b. Ali b. Süfyan.(69)
5. Muhammed b. Ahmet el-Belhi.
6. Muhammed b. Habban el-Besti.
7. Said b. Usman el-Endülüsi.
8. Muhammed b. İbrahim el-Mukri.(70)
9. Muhammed b. Abdullah el-Leysi.

(68) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema',* c.1, s.11.

(69) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.55.

(70) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema',* c.1, s.12.

10. Muhammed b. İbrahim el-Asbahani.[71]

Tarihçiler İbnu'l-Munzir vefat tarihi konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Fakat genel görüş onun (318/ 930) yılında vefat ettiği üzerinedir. [72]

İbnu'l-Munzir'in tefsiri *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim*'e gelirsek, bu eser en büyük tefsir eserlerinden biri belki de dünya da en büyük ve en mühim tefsirlerden bir tanesidir. Ed-Davudi *Tabakatü'l-Müfessirin* adlı kitabında şu ifadelere yer vermiştir: "İbnu'l-Munzir Tefsiri en mühim tefsirlerden biri olmasının yanı sıra dünya da onun gibi başka bir tefsir yazılmamıştır." [73]

Almanya'da Goth'te bu tefsirin çok eski bir nüshası bulunmuştur. Fakat bulunan bu nüsha mevcut tefsirin tamamını içermemekte ve sadece 198 sayfalık bir nüshadır. Daha net bir şekilde ifade edecek olursak, bu tefsirden elimize geçen kısmı Bakara suresinin 272. âyetinden Nisa suresinin 92. Âyetine kadar olan kısmını içermektedir. Bu nüshaya benzeyen bir başka nüshaya İstanbul'da ve Mağrip'te rastlanmıştır. Tefsir'in Almanya'daki bu nüshası da o nüshalara dayanarak ortaya çıkmıştır.

(71) İbnu'l-Munzir, *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, c.1, s.12.

(72) el-Ednevi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* s.51; ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.55 . es-Suyuti, *Tabakatu'l-Mufessirin,* s.91.

(73) ed-Davudi, *Tabakatu'l-Mufessirin,* c.2, s.56.

İbnu'l-Munzir'in kullandığı kaynaklar Taberi'nin kullandığı kaynakların nerdeyse aynısıdır. Çünkü her ikisi de sözlü ve yazılı kaynaklardan istifade etmiştir. İbnu'l-Munzir'in tefsirinde kullanmış olduğu kaynaklar şu şekildedir.

1. İbnu'l-Munzir tefsirinde senetlere çok önem vermiştir. Daha önce D. Saad b. Muhammed İbnu'l-Munzir'in tefsirindeki rivayetlerin sayılarını belirtmiştir. Ona göre rivayetlerin sayısı 2109'dur.(74) Fakat yaptığımız araştırmaya göre tüm rivayetlerin sayısı 2209 iken sadece senetli rivayetlerin sayısı 2047'dir. Geriye kalan 62 rivayet ise senetsiz olarak aktarılmıştır. Senetlerin çoğunu bize aktarırken "tahdis etti" {حَدَّثَنَا} ya da "aktardı", "haber etti" {أَخْبَرَنَا}, diğerleri ise "bana tahdis etti" {حَدَّثَنِي} ifadeleriyle aktarmıştır. Fakat bunların sayısı oldukça azdır.
2. Bir âyetin sebeb-i nüzulüne dair İbnu'l-Munzir'den gelen rivayetlerin arasında mukayese yapıldığında bunları aktarmada ince ve titiz olması için mantıksal olarak yazılı bir kaynağa dayanması lazımdır. Örneğin: İbnu'l-Munzir: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ} (75) bu âyeti şöyle açıkladı: "Bize Zekeriya tahdis etti, Hasan b. Amr b. Şakik tahdis etti, bize Cafer b. Süleyman el-Dab'i Ebu Gâlip'ten tahdis etti ve dedi ki "Mescitte oturuyordum Ebu Umame mescide girip iki rekat kısa namaz kılıp, kendisine bakıp duran insanlara yöneldi ki onlara bir iki laf söyleyeceğini düşündüm, onun için çaktırmadan onun arkasından gittim. Ebu Umame onları görünce "Ateşin köpekleri, ateşin köpekleri, ateşin köpekleri! Sema altında öldürülenlerin en

(74) Saad b. Muhammed, İbnu'l-Munzir tefsirindeki rivayetlerin her birine sayı vermiş ve ona göre rivayetlerin sayısı 2109 rivayet olmuştur.

(75) 3/Al-i İmran: 7.

kötüleridir bunlar. Bunları öldürenlere ve onlar tarafından öldürülenlere ne mutlu!" dedi. Bunu da ağlayarak söylüyordu, sonra ona yaklaştım, bana: "Ey Ebu Gâlip" dedi. "Evet dedim. Onlar senden baya önce gelmişler" dedi. Evet dedim. Allah seni onlardan uzaklaştırsın sana afiyet versin seni ve beni onlardan korusun dediğinde, benim ona "Ne diye ağlıyorsun ey Ebu Umame?" demem üzerine şöyle dedi: "Onlara olan merhametimden ağlıyorum. Çünkü bunlar Müslüman insanlardı." Bunun üzerine ben "Bunu ne ile söylüyorsun?" dedim. Dedi ki: "Sen Al-i İmran suresini okur musun?". "Evet" dedim. Öyleyse bu âyeti oku: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ} işte onlar bunlardır. Sonra {يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ} [77] âyetini okuyarak "bunlar da onlardır ey Ebu Umame." dedi. Bunun üzerine "Bu senin kendi görüşüne dayanarak söylediğin bir şey mi yoksa Rasulullah'dan işittiğin bir şey mi?" diye sorunca şöyle dedi "Eğer görüşüme dayanarak söylüyorsam o vakit ben pek cüretkâr bir kimseyim demektir. Aksine ben bunu Rasulullah'dan bir değil, iki değil, üç, dört, beş, altı, yedi değil; pek çok defa işittim". [78]

3. Olaylar ya da kıssalar aktarılırken o olaya ya da kıssaya tabi olan her şeyi ince ve detaylı bir şekilde dahası güzel bir üslupla aktarılmaktadır. Örneğin: İbnu'l-Munzir

(76) 3/Ali-İmran: 7.

(77) 3/Al-i İmran: 106.

(78) İbnu'l-Munzir, Mohammed en-Neysaburi, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, Daru'l-M'asir, Medine, 2002, c.1, s.126.

{وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} [79] âyeti ile ilgili şunları söylemiştir: Ali b. Abdu'l-Aziz, Ahmet b. Muhammed'den, İbrahim b. Saad, Muhammed b. İshak'tan, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihab ez-Zühri'den, Muhammed b. Yahya b. Hibban'dan, Asım b. Ömer b. Katade'den, Husayın b. Abdurrahman b. Amr b. Saad b. Muaz'dan aktardığı ve onlardan başka alimlerin Uhud Savaşıyla ilgili bize aktardığı rivayet ile benim zikredeceğim rivayet birbirlerine oldukça benzemektedir. Bu rivayet ise şöyledir: "Bedir savaşında müşriklerin en ünlüleri öldürülmüş, dağınık kalan diğerleri ise Mekke'ye dönmüşlerdir. Ebu Sufyan'ın yanındaki ticaret kervanı geri dönmüştür. Kervan Mekke'ye döndüğünde, öldürülenler ve kalanlar için Mekke'nin büyükleri: Abdullah b. Ebi-Rabi'a, İkrime b. ebi-Cehl ve Safvan b. Ümeyye gibi Ebu Süfyan'a: "Ey kureşliler! Muhammed bizi yenip büyüklerimizi öldürdü onun için bu mallar Muhammed ile savaş etmek için ayır" dediler. Böylece malları bunun için harcadılar. Sonra Ebu Süfyan'ın kumandasında olup, Kinane oğulları, Tihame oğulları ve çeşitli Arap kabilelerinden bir ordu oluşturmuşlardır. Savaşa gidenler savaştan kaçmasınlar diye ordu ile beraber hanımlar ve çocuklar da çıkmışlardı. Ebu Süfyan Hind binti-Ütbe ile, İkrime b. ebi-Cehl Hekim annesiyle, Haris b. Hişam Fatime bint-Valid ile ve Amr b. El-As Rayta (رَيْطَةَ) bint Münebbi ile birlikte çıktıktan sonra bir vadinin kıyasında Medine taraflarında "Sabha" (السَّبَخَةِ) denilen bir yerde konaklamışlardı. Bunu duyan Rasulullah şöyle buyurdu: "Rüyamda birtakım ineklerin boğazlandığını, kılıcımda bir parça körelmenin olduğunu ve elimi de oldukça sağlam bir zırha soktuğumu göşrdüm. Bunu Medine

(79) 3/Al-i İmran: 121.

olarak yorumladım. Onun için ne dersiniz? Onlar orda bizler ise Medine'deyiz. Onlar orada kalacaklarsa en kötü yerde kalmış olurlar. Yok buraya gelip Medine'ye girerlerse onlarla burada savaşırız". Kureyşliler çarşamba günü Uhud'da yerleşip cuma gününe kadar orada kaldılar. Rasulullah cuma namazını kılıp çıktı, cumartesi sabahı Uhud'a vardılar. Cumartesi günü, Şevval ayının yarısında hicretin üçüncü yılında Kureyşliler ile karşılaştı. Rasululah Medine'den çıkmamayı tercih etmişti. Abdullah b. Übey b. Selül de Rasulullah ile aynı kanaatte idi. Müslümanlardan Bedir Savaşı'na katılmamış, Uhud savaşında şehadeti kazanmış genç birisi dedi ki: "Ya Rasulallah! düşmanımızı Medine dışında karşılayıp meydan savaşı yapmalıyız ki bizim düşmanımızdan bir korkumuz olmadığını anlasınlar" dedi. Abdullah b. Übey: "Ya Rasulallah, Medine'den çıkmamalıyız burada kalmalıyız. Zira biz Medine'den çıktığımızda yenileceğiz. Fakat eğer burada kalırsak biz onları yenmiş oluruz. Onun için ya Rasulallah! Müşrikleri orada bırak. Eğer kaldıkları yerde kalırlarsa kötü bir yerde kalmış olacaklar. Medine'ye girmeye kalkarlarsa bizim erkeklerle çocuklar beraber onların tepelerinden taş yağdıracaklar, sonra dönerlerse kaybetmiş olarak dönecekler" dedi. Fakat düşmanı Medine dışında karşılamaya tercih edenlerin ısrarlı istekleri üzerine Hz. Peygamberimiz şehir dışına çıkmaya karar verip evine gidip zırhını giyip onların yanına çıktı. O gün Cuma günü, vakit Cuma namazından sonra idi. Bazıları pişman oldu ve "herhalde Rasulullah'ın hoşuna gitmeyecek bir şey yaptık" diyerek Rasulullah'a: "ey Allah'ın Rasulu, dilersen kalalım" dediler. Rasullulah ise "Bir peygamberin zırhını giydikten sonra çıkarması hiç yakışmaz" buyurdu. Sonra Rasullulah bin kadar sahabilerle yola çıktı. Medine ile Uhud arasında bir bahçe olan Şavt denilen yere gelince Abdullah b. Übey ile ordunun üçte birini oradan çekip geri

döndüler. İbnu'l-Munzir bu olayı anlatmaya şu şekilde devam ediyor: "Rasullulah yürümeye devam ederek vadinin bir tarafına yerleşti. Askerlerinin arkasını Uhud dağına verdi ve şöyle buyurdu: "Ben emir verinceye kadar hiç kimse savaşmayacak". Derken kureyşliler, Medinelilerin ektikleri ekinlerde hayvanlarını otlatıyorlardı. Bunu görenlerden biri kalkıp: "Onlar bizim ektiğimizde otlatırken biz onlarla savaşamayacak mıyız" dedi. Rasulullah savaşa hazırlanmaya başlayıp 50 okçunun başına Amr b. Avf oğullarının kardeşi olan Abdullah bin Cubeyr'i geçirdi ve ona: "Atlıları oklarınla bizden uzaklaştır. Sakın arkalarımızdan gelmelerine izin verme, savaş lehimize de olsa aleyhimize de olsa yerinden ayrılma. Yenildiğimizi görsen bile yerinden hiç ayrılmayacaksın" buyurdu. Rasullulah üst üste iki zırh giydi. Sonra elinde tuttuğu kılıcı göstererek buyurdu ki: "Bu kılıcın hakkını yerine getirmek şartıyla kim almak ister?" Sahabilerin çoğu kalkıp kılıcı istediğini ifade etti. Fakat Ebu Dücane Simak b. Haraş kalkıp şu soruyu sordu: "Ey Rasulullah! kılıcın hakkı nedir?" Rasulullah: "Onun hakkı, eğilip bükülünceye kadar düşmanın yüzüne vurmaktır" buyurdu. Ebu Dücane "Ben bu kılıcı hakkıyla alırım" deyince Rasulullah ona verdi. (80)

4. Bunlara ek olarak İbnu'l-Munzir'in *el-Avsat* adlı kitabında kendi tefsirine dair şunları söyledi: "Bu ifadenin anlamı, Ali b. Abbas, Mücahid, Said b. Cübeyr, Hakem, Hasan b. Müslim ve Katade'den rivayet edildi ve bu rivayetleri senetleriyle birlikte tefsir

(80) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, c.1. s.353 - 357.

kitabımızda zikrettik".[81] Aynı kitapta başka yerde ise şu ifadeye yer verdi: "Onlar arasındaki ihtilafı tefsir kitabımızda zikrettik".[82]

İbnu'l-Munzir tefsiri, Taberi tefsiri olduğu gibi rivayet metoduna göre yazılmış bir tefsirdir. İbnu'l-Munzir'in kendi tefsirinde kullandığı metoda dair net bir bilgiye ulaşamasakta, bize ulaşan kısmına bakarak ve onu inceleyerek onun metodu ile ilgili bilgiler edinebiliriz. İbnu'l-Munzir'in tefsirine bakıldığı zaman tefsirin tamamının rivayetlerden oluştuğu görülmektedir. Tefsir, hadis, fıkıh, nahiv, sarf vb. ilimler tamamen senetle aktarılmıştır. Rivayetlerin az bir kısmı tüm senetle değil sadece onları söyleyen kimselerle aktarılmıştır. Örneğin: Katade, bize rivayet edilene göre "Allah, İsa'ya o kadar ihlas ve yakin verdi ki kara üstünde yürüdüğü gibi deniz üstünde de yürürdü." dedi. [83] İşte bu rivayet direk Katade'den nakledilmişti. Ayrıca aktarılan senetlerin üzerine hiçbir eleştiri yapmamıştır. Örneğin: İbnu'l-Munzir: {قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} [84] âyetinde diyor ki: Bize Ali, Ahmet'den, İbrahim b. İshak'dan tahdis ettiğine göre: "kendinizden ölümü uzaklaştırınız" âyetinin anlamı ölüm elbet geleceğine inansınlar ve ondan uzaklaşamazlar, yapabilirlerse haydi uzaklaştırsınlar kendilerini şeklindedir. [85] Bazen bir kelime üzerinde durup sarf ve nahiv ilimleri işlemiş ve o kelimeyi açıklamak için

(81) İbnu'l-Munzir, *el-Evsat fi's-Sunen ve'l-İcma ve'l-İhtilaf*, c.2, s.13.

(82) A.g.e, c.3, s. 229.

(83) A.g.e, c.3,, s.178

(84) 3/Al-i İmran: 168.

(85) İbnu'l-Munzir,*Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, c.2, s.487.

şiirlere dayanmış, varsa eğer o kelimenin okuyuş şeklini de aktarmıştır. [86] Re'ye dair yaptığımız araştırmaya göre İbnu'l-Munzir tefsirinin hiçbir yerinde kendi görüşünü beyan etmemiştir. Bu husus ilerleyen bölümlerde açıklanacaktır.

(86) İbnu'l-Munzir,*Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, c.1, s.26.

II. BÖLÜM: TABERİ VE İBNU'L-MUNZİR TEFSİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

A) DİL BİLİMLERİ

Kur'an'ın anlaşılması ve tefsir edilmesinde yardımcı olan, Kur'an ile doğrudan ilişkili ilimler incelendiğinde bunların genelde Kur'an'ın dil yapısı ve nüzul ortamıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Tefsir, esbabü'n-nüzul, nasih ve mensuh rivayetlerin yanı sıra sarf-iştikak, nahiv, kıraat, siyak-sıbak, umum-husus, mutlak-mukeyyed, mübhemat, vucuh ve nezair, garibu'l-Kur'an, hitaplar, yeminler, mukatta harfleri, muhkem-müteşabih, hakikat ve mecaz, teşbih, istiare ve kinaye gibi ilimleri de kapsamaktadır. Bahsi geçen bu ilimler, Kur'an'ın her âyetinin ince ayrıntılarını bilmeye yardımcı olmaktadır. (87)

Kur'an'ı Kerim, Araplar apaçık anlasınlar diye Arapça olarak indirilmiştir. Onun için Kur'an'daki bilgiler, kısalar ve ilahi mesajlar Arapça kelimelerin yardımıyla en güzel üslupla ortaya konulmuştur. Bundan dolayı Kur'an'da yer alan cümleler, hitap ettiği kitlelere ulaşabilmek amacıyla bilgiyi en iyi şekilde sunmuştur.

Müfessirler bir kelimeyi açıklarken kelimenin anlamına destek veren şiir, nesir gibi farklı ilim dallarından da faydalanmışlardır. Ayrıca bazen açıkladıkları kelimenin üzerine hangi kabileye ait olduğu bilgisini de eklemişlerdir. (88)

(87) Bkz. Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an ve Bağlam*, Şule Yayınları, İstanbul, 2012, s.32.

(88) Bkz. Mar'aşli Yusuf, *Ulum'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 72-83

Taberi, Kur'an'ın iyi anlaşılmasına dair Arapçanın gerekliliğini vurgulamıştır. Bununla da kalmayıp kendi tefsirinin mukaddimesinde Arap dilinin önemini anlattığı bir bölüm ayırmıştır.

İbnu'l-Munzir tefsirinde Arapçanın önemine dair özel bir bölüm ayrılmamış olmasına rağmen bazı âyetlerin tefsirinde sarf-iştikak ve nahiv gibi ilimlere yer vermiştir. Bu ise onun Arapçaya verdiği önemi göstermektedir.

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bir tefsirden örnek verilecek, daha sonra diğer tefsirden de aynı örneklerin bulunup bulunmadığı tespit edilecek, sonunda ise yapılan bu tespitler üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

1. SARF-İŞTİKAK

Sarf, onun bir yönünün reddedilmesidir. " صَرَفَه -يَصْرِفُه-صَرْفاً فانْصَرَفَ ." Tasrif edildi, tasrif ediliyor, tasrif etmek, tasrif etti" çekimleridir. Bir şeyden kendisini sarf etmesi demek, ondan uzaklaşmak demektir.

Allah âyetinde [89]" ثم انْصَرَفوا" sözünü duydukları zaman dönmüşler. Ve onlar için bazı duyduğu şeylerden dolayı -انْصَرَفُوا عن- uzaklaşmışlar denir. صرف الله قلوبهم'in tefsirinde Allah'ın fiillerine ceza olarak onları delalete düşürdüğü söylenmektedir. Araplardaki kullanımı ise "ben adamı, benden tasrif ettim ve tasrif etti, benden uzaklaştırdım ve uzaklaştı." şeklindedir.

(89) 9/Tevbe: 127.

Münsaraf olan kısmı (İsmi fail), mekan ve mastar olabilir. Allah'ın sözlerinden şöyle buyuruyor. "سأَصرفُ عن آياتي" [90] "Âyetlerimden uzaklaşacağım diye buyuruyor." Yani onların sapkınlıklarının karşılığını âyetlerimin hidayetinden veriyorum. [91]

İştikak kelimesine gelirsek; "şin ve kaf" bir şeydeki parçalanmayı gösteren sahih bir köktür. Bir şeyin zedelenmesine delalet eder. İştikak kelimesinden istiara manasıda çıkarılır. Bu yüzden eğer zarar verdiysem, onu böldüğümü ve ayırdığımı söylüyor."

İştikak kelimesi, iki kelimeden birinin diğerinden alınmış olması ve türetilmesidir. Türetilen kelime asıl (kök), ondan türeyen kelimeye de (muştak) veya (iştikak) adı verilir.

İştikak dört çeşittir: [92]

1. el-İştikaku's-sagir: Bu iştikak bir kelimenin başka kelimelerden üç şey üzerine ittifak etmesiyle kazandığı manadır. Bu ise mananın aslı, harfleri ve düzeninde olan ittifaktır. Örnek olarak ilim kelimesini verebiliriz (علم: عالم، عليم، علامة)

Bu iştikak türü en meşhur olanıdır.

2. el-İştikaku'l-kebir: Aynı harflerden oluşan, ancak sıralanışları farklı olan ve aralarında anlam ilişkisi bulunan kelimeler arasındaki türemedir. Kelimenin manası,

(90) A'raf: 146.

(91) İbn Manzur Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem b. Ali El-Ensâri, *Lisanü'l-Arab*, Dar Sadır, Beyrut-Lübnan, 1994, C.9.s.189.

(92) Ebu Hanife Omar Eş-şerif Ali, *Arapça Sarf İlmi'nde Türemiş Kelimelerin Çekim Yapilari Ennâbiğa Ez-Zübyani'nin Divaninda Uygulamali Bir Araştirma*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016/1 , 3/4, s. 181-186

harfleri ve düzeninin ittifakıyla gerçekleşir. Örneğin: (رجب، بجر، جبر), (سلم، ملس، لمس، سمل) (بحر، رحب، حرب، برح، ربح) gibi.

3. el-İştikaku'l-ekber: Bir kelimenin bir kelimeyle sadece mana yönüyle iştikak etmesidir. Kelimenin harfleri ve sıralanışı farklıdır. Örneğin: (هدل الحمام، وهدر)

4. el-İştikaku'l kübbar: Kübbar iştikakı nahıt iştikakı olarak da bilinir. Bu iştikak türünde iki veya daha fazla kelimeden bir kelimenin iştikak eder. İştikak edilen kelime ile cümle ile aynı manayı taşır. Örneğin besmele kelimesi bismillahirrahmanirrahim kelimesi ile aynı manayı taşımaktadır. Yani ‘‘بسمل’’ kelimesi ‘‘بسم الله الرحمن الرحيم’’ cümlesinin yerine iştikak edilmiş ve aynı manayı taşımaktadır.

Taberi, sarf-iştikak meselesini ele aldığı zaman ona dair her şeyi zikretmektedir. Tüm görüşlerin aktarılmasıyla beraber kendi görüşlerini de söylemektedir.

İbnu’l-Munzir’de ise sarf-iştikak meselesi Taberi’ye göre daha az görülmektedir. Zira bizim yaptığımız araştırmaya göre sadece yedi yerde geçtiği tespit edilmiştir(93). Dolaysıyla aktarılan tüm açıklamalar senetleriyle beraber Ebu Übeyde’nin *Mecazül-Kur’an* adlı kitabından aktarılmıştır.

{قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ} (94)	
TABERİ	İBNU’L-MUNZİR

(93) İbnu’l-Munzir,*Tefsiru’l-Ku’an’il-Kerim,* c.1, s.141; c.1, s.147; c.1, s.178; c.2, s.565; c.2, s.595.

(94) 3/Al-i İmran: 13.

Bu رَأَيْتُهُ kelimesinden alınan bir mastardır. Şöyle denilir: رَأَيْتُهُ رَأَيَا وَرُؤْيَةً Örneğin: Uykumda güzel bir rüya gördüm. رَأْيَ الْعَيْنِ nasıp ve raf' ile okunur ve onun anlamı; gözümün ulaşacağı şeye denilir.(95)	Bize Ebi Übeyde'nin rivayet ettiğine göre: {يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ} âyetinde رَأْيَ kelimesi mastardır, şöyle dediğin gibi: O kişi hem benim gözümle gördüğüm hem de kulağımla duyduğumdur.(96)
{اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} (97)	
Bu kelimenin aslı الْقَيْوُومُ dur. Ancak birinci (وَاو)' ın öncesinden (يَاءٌ سَاكِنَةٌ) geçtiği için (يَاءً) dönüştü. Araplar öyle yaparlardı. الْقَيَّامُ ise الْقَيْوَامُ kelimesinde alınmıştır ve bu الْفَيْعَالُ kelimesi قَامَ يَقُومُ cümlesinden türemiştir. Sonra Taberi şöyle dedi: الْقَيَّامُ eğer : فَعَّال fa'al veznine olsaydı قَوَّام kavvam gibi olurdu. (98) Sonra dedi ki: الْقَيُّومُ وَالْقَيَّامُ وَالْقَيِّمُ kelimeleri övmekte daha güçlüdür. Hz. Ömer b. el-	Bize Ebu Übeyde rivayet ettiğine göre: Bu fiil فَيْعَال fey'al vezninden gelmiş, aynı şekilde قُمْتُ kumtu قَوَّام kavvamdan gelmiştir ve buradaki (واو) vav (ياء) ya harfine dönmüştür. Bu fiil: فَعَّال fa'al veznine olsaydı قَوَّام kavvam gibi olurdu. (100)

(95) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.252.

(96) İbnu'l-Munzir,*Tefsiru'l-Ku'an'il-Kerim*, c.1, s.139.

(97) 4/Nisa: 2.

(98) Bkz. Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.170.

(100) İbnu'l-Munzir,*Tefsiru'l-Ku'an'il-Kerim*, c.1, s.114.

Hattab الْقَيَّامُ diye okuyordu. Çünkü Hicaz ehlinin diline en meşhur olan odur. الصَّوَّاغِ mesele ona الصَّيَّاغُ diyorlar. (99)	
{ قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ } (101)	
Bu kelime أَبْكَرَ فُلَانٌ فِي حَاجَةٍ، فَهُوَ يُبْكِرُ إِبْكَارًا cümlesinden türemiş bir mastardır. Yani fecr ile duha arasındaki vakitte çıkmak ibkar denilir. (102)	Bize ebi Übeyde tahdis etti ki: ''الإبكار kelimesi şu kelimeden أبكرت mastar olarak türemiştir'' dedi. (103)
Değerlendirme Yukardaki örneklerde görüldüğü gibi hem Taberi hem de İbnu'l-Munzir kendi tefsirinde iştikak-sarf ilmini işlemiştir. Taberi bir kelimeyi açıklarken nereden türemiş olduğunu ve hangi kavme ait olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sırada aktardığı görüşlerin arasında tercih yapmaktadır. İbnu'l-Munzir ise bazen bir kelimenin açıklamasında hangi asıldan türediğini ve onun üzerine söylenen görüşlerin arasında bir tercih yapmaksızın olduğu gibi senetle aktarmıştır.	

(99) İbnu'l-Munzir,*Tefsiru'l-Ku'an'il-Kerim,* c.5, s.179.

(101)3/Al-i İmran: 41

(102) Taberi, *Camiu'l-Beyan,* c.5, s.391.

(103) İbnu'l-Munzir,*Tefsiru'l-Ku'an'il-Kerim,* c.1, s.195.

2. NAHİV

Nahiv[104]: Arapça kelimelerin irabıdır. Nahiv "kasdetmek ve yol" anlamlarına gelir. Aynı zamanda zarf ve isim de olabilir. نَحاه يَنْحُوه ويَنْحاه نَحْواً وانْتَحاه bu kelimelerin iştikaklarından Arapçanın nahvi oluşur. Arap olmayanların fasih Arapçayı anlamaları ve konuşmaları için bu gramer konuları Arapçaya dahil edilmiştir. Yapılan hatalarını tespit edip onları düzeltmeleri için Arapçada yer alırlar.

Terim olarak nahvin manası şu şekildedir. Nahiv, kelimelerin bir cümle içindeki görevlerini ve o kelimelerin sonlarındaki hareke durumlarını öğreten bir ilimdir. Gayesi ise Arapça okuyan veya ibareye mana veren kimseyi hata yapmaktan kurtarmaktır. Onun için âyetleri tefsir etmek ve onun gerçek anlamına ulaşmak için vazgeçilmez bir ilim olmuştur. (105)

Taberi nahiv ile ilgili meseleleri açıklarken zaman zaman nahivcilerin arasında herhangi bir ihtilaf varsa onu da zikretmiştir.

İbnu'l-Munzir ise kendi tefsirinde nahiv meselelerini nadiren aktarmaktadır. Sarf ve diğer ilimlerde olduğu gibi bu konu üzerine aktardığı rivayetleri de senetleriyle aktarır.

{مَا فَعَلُوهُ إِلا قَلِيلٌ مِنْهُمْ} (106)

(104) (Nahiv) kelimesi Arapça'dan alındığı için (Nahiv) değil (nahv) olarak yazılması gerekir. Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* c.15, s. 309.

(105) A.g.e, c.15, s. 309-313.

(106) 4/Nisa: 66.

TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Âyetteki geçen قَلِيلٌ neden merfu' olduğuna dair dilbilimciler arasında bir ihtilaf olmuştur. Basralı nahivcilerin bazıları gizli isimlerin yerine geçtiği için merfu' olduğunu idda etmektedir. Kufeli nahivcilerin bazıları gizli bir tekrar için merfu olduğu söylemektedir. كَأَنَّ مَعْنَاهُ: مَا فَعَلُوهُ مَا فَعَلَهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ. Görüşlerden en doğrusu: âyetteki daha önce zikredilen haberlerin uyduklarına dair bahsetmektedir. Yani onlar hiç bir şey uymadılar. Sonra onlardan sadece küçücük bir kısımı istisna etmiştir. (107)	Bize Ebu Übeyde şöyle aktardı: Buradaki kulli istisnadan cüzi istisna vardır, sanki (onlar yapmıyorlar) dedi. Sonra, ancak onlardan onu yapan da var ama birkaç kişi. (108)
{أَوْ كَانُوا غُزًّى} (109)	

(107) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.7, s.2007.

(108) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, c.2, s.780

(109) 3/Al-i İmran: 156.

Âyetteki geçen غُزًّى kelimesinin anlamı şudur: Allah için cihada çıkanlardır. الْغُزَّى kelimesi غَازٍ kelimenin çoğuludur. فُعَّلٍ veznine göre, mesela شَاهِدٌ وَقَائِلٌ قُوَّلٍ ve شُهَّدٍ kelimelerde olduğu gibi cem edilmiştir. (110)	Bize Ebu Übeyde tahdis etti ki: غُزًّى kelimesine raf' رفع ya da cer جر girmez. Çünkü onun tekili gazidir. (111)
{تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ} (112)	
Taberi bu âyet hakkında nahiv ilmi işlememiştir.	Bize Ebu Übeyde tahdis etti ki: burada الأَرْحَامَ kelimesi mansubtur (üzerine fetha vardır) ve onu cer ile okuyan (باء) harfinden dolayı öyle okuyor. Yani بالأرحامِ (.113)
Değerlendirme: Yukardaki örneklere göre İbnu'l-Munzir, nahiv meselesi olduğu gibi üzerine kendi görüşünü söylemeden senetlerle aktarmıştır. Taberi ise rivayetleri hem senetleriyle hem de bildiği bilgilerle aktarmıştır. Hatta bir görüşün hangi nahiv okuluna ait olduğunu söyleyip sonra arasında tercih yapmıştır. Bu nedenle İbnu'l-Munzir	

(110) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s.177.

(111) A.g.e, c. 2, s.462.

(112) 4/Nisa: 1.

(113) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, c.2, s.549.

tefsirinde nahiv meseleleri azken Taberi tefsiri bu meselelerle doludur. Yine Taberi bazen bir âyet hakkında bir şey bahsetmezken İbnu'l-Munzir ise bahsetmiştir.

B) DİL ÖZELLİKLERİ

Kur'an'ın özellikleri çoktur ve müfessirler bunu çeşitli yöntemlerde ister dilbilgisi açısından ister edebiyat açısından belirlemişlerdir. Burada bizi ilgilendiren özellikler Kur'an'ın devamlılığı, koruması ve geleceğidir.

1. KUR'AN VE KIRAATLAR

İslam tefsir geleneğinde kıraat farklılıkları müfessilerin başvurduğu önemli tefsir araçlarından birisi olmuştur. (114)

Taberi, Tefsirinde kıraat konusuna büyük ölçüde yer vermektedir. Kıraat farklılıklarına temas ederken, değerlendirirken veya tercihlerde bulunurken onun biçimsel olarak sabit bir başlıklandırma sisteminin olmadığını görmekteyiz. Bununla birlikte onun, kıraat farklılıklarına genellikle âyetle ilgili açıklamaları içeren rivayetlerden, kendi açıklamalarından ve yorumlarından veya kelimelerin lügavi açıklamalarından sonra yer verdiğini söyleyebiliriz. Fakat bazı durumlarda âyetten ilgili bölümün tefsirine başlamadan kıraat konusunu ele alır. (115) Taberi, kıraatla ilgili değerlendirmelere başlarken çeşitli başlangıç cümleleri kullanır. Onun en fazla kullandığı ifade kalıbı İhtelefe/ihtelefeti'l-kurrau fi kıraeti kavlihi. (Kariler Allah'ın şu sözünün okunuşunda

(114) Bkz. Mehmet Akif Koç - İsmail Albayrak, *Tefsirde Akademik Yaklaşımlar*, Ankara, 2015, s.357.

(115) Halis ALBAYRAK, ‘‘Taberi'nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi*’’*, s.100

ihtilaf etti)'dir. O, tefsirle ilgili ifadelerle bağlantı kurarak kıraat konusuna geçiş yaptığı yerlerde kelamın sevkine uygun bir ifade kullanır". [116] Taberi'de genelde meşhur kıraatları daha çok görülmektedir ama meşhur kıraatların yanı sıra nadir olan kıraatları da aktarıp sonra kendi görüşlerini nakletmektedir. [117]

İbnu'l-Munzir ise Kıraat ilmini Taberi gibi daha detaylı ve geniş bir şekilde işlememiştir. Ama kendi tefsirinde bazı âyetleri açıklarken kıraat ilmine dayanmıştır. Bununla birlikte, meşhur kıraatların aktarmasına kalmayıp nadir olan kıraatları da aktarmıştır.

{وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا} [118]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Kurra, âyetteki geçen وكفلها kelmesinin okumasında farklılık göstermişlerdir. Hicaz, Medine ve Basra'nın halkı genel olarak (وَكَفَلَهَا) kelimesindeki (Fe) harfini şeddesiz okumuşlardır. Yani Hz. Zekeriya onu yanına aldı. Kufeli kurraların geneli {وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا}	İbnu'l-Munzir Kisai yolundan şunu aktardı : "Şedde ile okunan {وَكَفَّلَهَا} yani: Allah, Meryem'i Zekeriyya'nın himayesine vermişti ve bu Kisai'nin okuşu. Fethe ile okunursa {وَكَفَلَهَا} anlam şöyle oluyor:

(116) Halis ALBAYRAK, ''Taberi'nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi'', s.101.

(117) A.g.e, s.99-101.

(118)3 /Al-i İmran: 37.

kelimesinde (Fe) harfinin üzerine şedde koyarak okumuşlardır. Benim tercihime göre bu iki kıraatın en doğrusu (Fe) harfi şedde ile okunuşudur. (119)	Zekeriyya Meryem'e kefil oldu ve bu Ebu-Amr ile Medinelilerin okuyuş şeklidir". (120)
{وَمَا كَانَ لِنَبِيٍ أَنْ يَغُلَ} (121)	
Taberi Husayıf yolundan şunu aktardı: Said b. Cubeyir'i sordum: Bu âyet {وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ} nasıl okunur diye? Oda {أَوْ يُغَلَّ؟ يَغُلَّ} şeklinde okunmasını sölyledi. (122)	Âyetteki يَغُلَ kelimenin (الياء) harfi fetha ile damme olmak üzere iki şekilde okunuyor. Fetha ile okunduğu zaman: Hiçbir peygambere ganimet malını gizlemesi yaraşmaz, damme ile okunursa mana şöyle oluyor: Hiç kimse peygamberi ganimet malını gizleme ile ittiham etmez ya da hiyanet etmez, Kisai (الياء) harfi damme ile okumuştur. (123)
Değerlendirme:	

(119) Bkz.Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.345.

(120) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.179.

(121) 3/Al-i İmran: 161.

(122) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s.194.

(123) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.472.

Taberi'de ister meşhur kıraatlar olsun ister nadir rivayetler olsun onlara ilişkin çok sayıda örnekler vardır. Burada dikkat edilmesi gereken şey Taberi'nin kıraatları aktarmakla kalmayıp kendi görüşlerini de nakletmesidir. İbnu'l-Munzir ise kıraatlar üzerine bir tercih yapmaksızın olduğu gibi senetle aktarmıştır.

2. SİYAK-SIBAK

Türkçe sözlükte bağlam her hangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı olarak açıklanmaktadır. Yine aynı sözlükte bağlam, bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, bir çok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü olarak tanımlanmaktadır. [(124)]Bağlam Arapça karşılığı olan ve dilimize oradan geçmiş olan siyak, 'sözün gelişi, anlatım biçimi'; sibak bir şeyin geçmişi; siyaku sibak ise 'sözdeki uygunluk ve tutarlılık' şeklinde tanımlanmaktadır. [(125)]

Bağlamın delaleti, konuşmacının niyetini ve amacını gösteren ve ispatlayan en önemli ipuçlarından biri olduğundan dolayı müfesirler bağlam yaklaşımıyla çok ilgilenmişlerdir. Ayrıca her söyleyiş bağlam tarafından desteklenmiyorsa Muteber değildir demektir. Tefsir kitaplarına bir bakış atmış olursak, müfesirler "Bu daha iyi ve daha güçlü çünkü bağlam

(124) Komisyon, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınlanı, Ankara, 1988, I, s.128-129.

(125) Komisyon, a.g.e., II, s. 13 17.

ona destekler." "Ama bağlam bu anlamı uzaklaştırır." veya "bağlam dışında" söylemektedir. (126)

Taberi, siyak ifadesini pek çok defa kullandığı için biz de konu başlığında siyak ifadesini kullanmayı tercih ettik. Sibak kelimesini hiç kullanmayan Taberi'nin şu sözleri, onun, siyak kelimesini bir kavram ve yöntem olarak kullandığını göstermektedir: "Bir kısmını diğer kısmından koparmayı gerektirecek bir delalet söz konusu olmadığı sürece, 'aynı mana siyakı' üzerinde olan bir kelamı, bir bütün olarak anlamak, parçalarını birbirinden koparark anlamaktan daha doğrudur."(127)

İbnu'l-Munzir tefsirinin bize ulaşan kısmının üzerine yaptığımız araştırmaya göre bu konu ile ilgili hiç bir yerde geçmemiştir.

{وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ} (128)	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR

(126) Bkz. Mesut OKUMUŞ, ''Taberi Tefsiri'nde Bağlamın Yeri ve Önemi'', Ekev Akademi Dergisi Yıl: 6 Sayı: 13 (Güz 2002). s. 132-138.

(127) Aydın Atik, *Taberi'nin Kur'an'ı yorumlama yöntemi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005. s. 131.

(128) 2/Bakara: 118

Taberi: bu âyeti açıklarken ve müfessirlerin görüşlerini aktarırken dedi ki: İfadelerden en güvenilir ve en doğrusu şudur: Yüce Allah, bilmeyenler Hıristiyanları kasdetmiştir zira bağlam onu destekler. (129)	İbnu'l-Munzir tefsirinde yaptığımız araştırmaya göre bu konuyu destekleyen bulamadık maalesef.
Değerlendirme Taberi'de Siyak Sıbak'a ile ilgili örneklerin üzerine derin açıklamalar yapılmamıştır. Bu Taberi'de her ilmin işlenmediğinin bir kanıtıdır. İbnu'l-Munzir tefsirinden bize ulaşan kısmında bu konu ile ilgili bir örnek verilmemiştir.	

3. UMUM-HUSUS

Kur'an'ı Kerim açık bir Arapça lisan ile indirilmiştir. Arapça'da genel terimler bulunduğu gibi özel terimlerde mevcuttur. Bazen terim genel olmasına rağmen belirli bir anlama karşılık gelir. Kur'an'da bunun gibi terimler olmakla birlikte karineleri onu açıklar.

(129) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.2, s.475.

Umum, Lügavi olarak bütün efradı bir defada kapsama durumuna denir.(130) Istılahi olarak ise, umum, "İki veya daha fazla şeyi şamil olan lafız"dır (131) ve manası "şamil olduğu bütün fertleri, herhangi bir sınırlama olmaksızın, bir defada kapsayan lafız" (132) gibi farklı şekillerde tarif edilmiştir. Husus ise, lafzın, tek bir vaz' ile tek bir manaya ve ferde delalet etmesi durumuna denir.(133)

Taberi, umum için derli toplu bir tarif yapmamaktadır; ancak, çeşitli yerlerde umum hakkında söylediklerinden hareketle şöyle bir tarifin onun anlayışına aykırı olmadığını söyleyebiliriz: "Herhangi bir sözün, sahip olduğu bütün manaları ve fertleri kapsaması ve tahsis edilmemesi durumuna umum denir." (134) Umumu böylesi geniş bir çerçevede ele alan Taberi, bağlayıcı bir delil olmadan tahsis yoluna gitmez. Yani Kur'an'daki âmm bir ifade, yine Kur'an'daki başka bir âyet ya da ifade ile tahsis edilebilir. Umum-husus, birbirini tamamlayan ve bütünleyen durumlar olduğu için, Kur'ani bütünlük kavramı

(130) Curcani, Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifat*, Daru'l-Kitabi'l-Mısri, Kahire 1991.s.170.

(131) Ebu İshak eş-Şirazi, *el-Luma' fî Usuli'l-Fıkh*, Daru'l Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut,1985, I. 26.

(132) Ed-Dureyni, Fethi, *el-Menahicu'l-Usuliyye*, eş-Şirketu'l-Muttahide li't- Tevzi', Dımaşk, 1985. s.497.

(133) Curcani, *et-Ta'rifat*, s.109.

(134) Aydın Atik, *Taberi'nin Kur'an'ı yorumlama yöntemi*, s. 114.

içinde yer alan durumlardır. [135] Bilindiği gibi, amm ifadenin umumiyetini izale eden delile muhassıs denir. [136]

İbnu'l-Munzir tefirinde ise bu ilme dair birkaç yerde örnekler görülür. Bazen bir âyet hakkında Taberi bir şey nakletmemişken İbnu'l-Munzir ise örnek vermiştir.

{إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [137]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Bizim yaptığımız araştırmaya göre umum-husus ile dair hiç bir şey zikredilmemiştir.	İbnu'l-Munzir, Abdul Aziz yolundan şunu anlattı: Bu âyet bir kişi hakkında inmiştir. Araplar şunu söylüyorlar (şöyle yaptık, şöyle söyledik) halbuki konuşan sadece kendisidir. Kur'an'da şu söz var: {إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [138] (biz herşeyi kaderle yarattık) halbuki yaratan sadece Allah'tır". [139]

(135) Aydın Atik, *Taberi'nin Kur'an'ı yorumlama yöntemi*, s.141.

(136) A.g.e. s.120-121.

(137) 54/Kamer: 49.

(138) 54/Kamer: 49.

(139) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.501.

{وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ}(140)	
Âyetteki geçen {وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ} Ey mu'minler sizlerden {أُمَّةٌ} bir toplum olsun ki {يَدْعُونَ} insanları {إِلَى الْخَيْرِ} hayıra davet etsinler. Daha sonra Taberi, Yahya b. Ebi Talib'den, Yezid'den, Cuveybir'den, Dahhak'tan rivayet ettiğine göre, {وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ} onlar Resulullah'a en yakın olan çok yakın sahabilerdir, onlar ravilerin özüdür. (141)	Bu âyet hakkında İbnu'l-Munzir Dahhak yolundan şu rivayeti aktardı: Buradaki kasdedilen Hz. Peygamberin sahabileridir.(142)
Değerlendirme Her iki tefsirde de "Umum-Husus" ilmi görülür. Fakat Taberi'de daha çok görülmektedir. Buna ek olarak bir yerden daha fazla kendi yazdığı usul kitabına ihale etmiştir. İbnu'l-Munzir ise tefsirinde bu ilme dair az örnek naketmiştir. Ama bazen bir âyet hakkında Taberi bir şey nakletmemişken İbnu'l-Munzir rivayetin olduğu gibi nakletmiştir. Yani kendi görüşünü söylemeden ve bir mukayese yapmadan aktarmıştır.	

(140) 3/Al-i İmran: 104

(141) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.660-661.

(142) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.324.

4. MUTLAK-MUKAYYET

Kur'an çeşitli emirler içermektedir. Emirlerin bazıları bir sıfat, durum ya da belirli bir amaç ile sınırlandırıp diğerleri ise hiç bir kayıt ile sınırlandırılmamıştır. Bundan mütevellid Müfesirler Kur'an'ı Kerim açıklamak için kullandıkları ilimlerden biri mutlak-mukayyet ilmi olmuştur. (143)

Mukayyet lafzın delaletinin vasıf, şart, zaman, mekan gibi kayıtlarla sınırlandırılmış olup olmadığını belirten bir kavram çiftidir. Mutlak için "gayri muayyen bir ferdi veya fertleri gösteren ve herhangi bir sıfatla kayıtlanmış olmayan lafız", mukayyet için de "gayri muayyen bir ferdi veya fertleri gösteren ve herhangi bir sıfatla kayıtlanmış olan lafız" şeklinde bir tanım verilebilir. (144) Meselâ "adam, kitap, öğrenci" kelimeleri mutlak iken bunlara "imanlı adam, dürüst adamlar, kıymetli kitap, el yazması kitaplar, terbiyeli öğrenci, çalışkan öğrenciler" şeklinde bazı kayıtlar konduğunda mukayyet olur.

Modern haliyle, usulcülerin Taberi ve İbnu'l Munzir'in tefsirinde bu ilim üzerine ittifak ettiklerini görmüyoruz. Fakat buna rağmen, müfessirlerin tefsirlerinin bazı yerlerinde bunun örneklerine rastlıyoruz. Zira araştırmamızda İbn Münzir'in tefsirinde bu konuda sadece bir örnek bulduk. Bu yüzden burada o örneği naklettik. Fakat Taberi'nin

(143) Bkz. El-Kattan Menna', *Mebahisun fi Ulumi'l-Kur'an,* Mu'assesetu'r-Risale, Beyrut, 1998. s. 225-228.

(144) Bkz. Zeydan, Abdulkerim, *El-Veciz Fi Usulu'l-Fıkıh*, Mu'assesetu'r-Risale, Beyrut-Lübnan. 2014. S.264 - 268.

tefsirinin hiçbir yerinde bu örneğe rastlamadık. Bunun karşılaştırması aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

<table>
<tr><td colspan="2">{أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ} (145)</td></tr>
<tr><td>TABERİ</td><td>İBNU'L-MUNZİR</td></tr>
<tr><td>Yaptığımız araştırmaya göre yukardaki zikredilen âyette mutlak-mukayyet ile dair hiçbir şey zikredilmemiştir.</td><td>İbnu'l-Munzir İbnu Abbas'dan şu rivayeti aktarmıştır: Âyetteki cariyelerin hiçbirini yasaklamadığını ilk defa öğrenilir. Sonra Allah, bir kadınla ve annesiyle evlenmenin, babalar ve çocukların evlendiği kadınların, kız kardeş ve süt kız kardeş ile birleştirmesinin haram olduğunu daha sonraki gelen âyetlerle kısıtlamıştır. (146)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Değerlendirme:

Taberi ile İbnu'l-Munzir'in her ikiside mutlak-mukayyet ilmine şimdiki haliyle kendi tefsirlerinde yer vermemişlerdir. Çünkü, o zamanlar fıkıh ilminin usulü diğer ilimlerden ayrı bir ilim değil, o ilimlerin bir parçasıydı.</td></tr>
</table>

(145) 4/Nisa: 3

(146) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.556.

Taberi yukardaki âyet ile mutlak-mukayyet ilmine dair hiçbir şey anlatmamış olsa da Kur'an'ın başka âyetlerinde bu ilme yer vermiştir. Ayrıca, İbnu'l-Munzir'in tefsiri sadece rivayetlere dayanır ve kendi görüşünü zikretmez.

5. MÜBHEMAT

Mübhem'in lügatta algılanması anlaşılması zor olan şey, ayırıcı bir özelliği olmayan şey, kendisinden maksadın ne olduğu, açık ve belirli olmayan söz gibi anlamlara geldiğini biliyoruz. (147) Mübhem Sözlükte "gizli ve kapalı olmak; kapalı bırakmak" anlamlarındaki ibhâm masdarından sıfat olan mübhem kelimesi "kapalı bırakılan, mahiyeti bildirilmeyen şey" demektir. (148) Buna göre Kur'an'daki isimler, sayılar, yerler vb. gösterilmeyen her şeye mübhem denilir. Kur'an'da her ne kadar her şey için bir açıklama getilirse de, Kur'an'da bazı sebeplerden dolayı Yüce Allah bazı şeyleri dile getirmemiştir. Alimler geçmişten beri her çağda Kur'an'daki anlaşılmayan şeylerden bahsedip ona büyük ilgi göstermişlerdir. (149)

(147) Bkz. Halis ALBAYRAK, ''Mübhematu'l-Kur'an İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri'', AÜİFD, XXXII, 1992 , s. 156-157.

(148) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* c.12. s.57.

(149) Es-Suyuti Abdurrahman, *El-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Hadis, Kahire, 2004. c.2. s.370. Mar'aşli Yusuf, *Ulum'l-Kur'ani'l-Kerim,* daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2010. s. 236-

Taberi ile İbnu'l-Munzir zaman zaman mübhemat ilmine yer verdiklerini aşağıdaki tablo üzerinden görmekteyiz.

<table>
<tr><td colspan="2">{وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ} (150)</td></tr>
<tr><td>TABERİ</td><td>İBNU'L-MUNZİR</td></tr>
<tr><td>Taberi, buradaki anneler mübhematlardandır. dedi Ayrıca şöyle dedi: "Kuran'daki her belirsizliğin, belirliğe göre açıklaması caiz değildir. Ancak her birinin iniş sebebine göre açıklanması gerekir. Taki Hz. Peygamber'den bir haber gelene kadar Peygamber'in yönetimine teslim edilmelidir". (151)</td><td>İmran b. Husain: {وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ} bu ayyette dedi ki: (karılarınızın anneleri) mübhemdir. (152)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Değerlendirme

Yukardaki örneklerde de açıklandığı gibi Taberi ve İbnu'l Munzir'in tefsirlerinde, bu ilim vardır. Her iki alim de tefsirlerinde bu ilimden bir parça nakletmiştir. Fakat onlar mübhamatın ilmi üzerinde detaylı bir şekilde durmamışlar. Bu ilim rivayetlerin arasında</td></tr>
</table>

246. Demirci Muhsin, *Tefsir Usulü,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015. s.137.

(150) 4/Nisa: 23.

(151) Taberi, *Camiu'l-Beyan,* c.6, 557.

(152) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim,* c.2, s.626.

yüzeysel olarak geçmiş yani sadece rivayet olarak söylemişler detaylı bir şekilde açıklamamışlardır. Bunun sebebi, bu ilmin kurallarının o zamanda henüz tamamlanmamış olmasıdır.

6. VUCUH VE NEZAİR

Sözlükte vücuh "yüz, bir nesnenin karşısında olan şey, ön, önde olan" anlamlarına denilir. Nezair ise nazirenin çoğuludur ve "bir şeyin dengi, benzeri, aynısı" anlamını taşır.(153)

Kur'an'da bir kelime farklı âyetlerde geçmektedir. Bazen aynı anlamı taşır buna Vucuh denilir bazen de başka bir anlam için tekrarlanır buna da Nazair denilir. (154) Buradan hareketle, nezairden kasıt, kelimelerin adı iken, vücuhtan kasıt, mananın adıdır.

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirlerinde bu terimler tarif edilmemişse de âyetleri tefsir ettiklerinden Kur'an'da aynı lafzın farklı yerlerde değişik manalarda kullanılmasına vücuh, bir lafzın anlamlarından sadece birinin başka âyetlerde tekrarlanmasına nezair denildiği anlaşılmaktadır ve aşağıdaki tabloda görüleceği gibidir.

(153) Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.13. s. 557-559

(154) Bkz. Mehmet Akif Koç - İsmail Albayrak, *Tefsirde Akademik Yaklaşımlar*, s.349.

{اِنْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَآءُ} [155]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Hz. Musa buyuruyor ki: Bu iş, senin sınamandan başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırır. Taberi Burada (تُضل) kelimesi saptırmak anlamına olarak kullanmıştır ve buna "Nezair"e bir örnektir. çünkü aynı kelimeyi aynı anlam için Kur'an'da bir kaç yerde geçmiştir. Mesela, Bakara suresi 26. ve Enam suresinin 117. Âyetlerdir. Aynı kelimeyi Bakara suresinde: {أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرى} [156] (biri yanılırsa diğeri onu hatırlatsı) âyette (تَضل) kelimesi saptırmak anlama değil unutmak anlamına gelmiştir ve bunu Vucuh'a bir örnektir. [157]	{أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا} bu âyetin tefsirine dair şu rivayeti aktarmıştır: Hz. Hasan dedi ki: {أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا} yani unutmasın diye. [158]
Değerlendirme:	

(155) 7/A'raf: 155.

(156) 2/Bakara: 282.

(157) Bkz: Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.88. c.10, s.475.

(158) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.77.

İster Taberi ister İbnu'l-Munzir olsun her ikisi de âyette geçen bir kelime üzerine açıklama yaparken hangisi vucuh ve hangisi nezair ilmine ait olduğuna dair bir açıklamada bulunmamışlardır. Bunun sebebi o dönemde vucuh ve nezair ilmi daha tam yerine oturmamış olması ve kurallarının o kadar bilinmemesidir. Burada verilen örneklerin arasındaki fark Taberi'de rivayetleri bazen senetli bazende senetsiz olarak aktarmaktadır. Ve onunla beraber kendi görüşlerini aktarmaktadır. İbnu'l-Munzir ise rivayetlerin senetleri ile aktarmıştır. Ancak kendi görüşleri ne burada nede başka yerlerde görülmektedir.

7. GARİBU'L-KUR'AN

"G-r-b" kelimesinden türetilen "garib" kelimesi genel olarak birbirine yakın 3 farklı manada kullanılır. Bunlar "البعد" uzaklaşmak, "الغموض" gizlemek, "الخفاء" saklanmaktır. Uzaklaşmak için örnek: Garib bir adam demek ailesinden uzak bir adam demektir. Bütün herkesten değil sadece ailesinden uzak olan kişiler için kullanılır. Benden uzaklaş " اغرب عني" ya da" تباعد عني" demektir. Gizlemek kelimesine gelince şöyledir. Örneğin; Birisi غرابة dediği zaman bu aynı zamanda غموض demiş oluyor. Yani her ikisi de aynı manayı taşımaktadır. "الخفاء" saklanmak ise güneşin batması yani yok olması anlamındadır. (159) Kur'an-ı Kerim'de الغريب kelimesinden gelen manalar genellikle bu üçüncü manada kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de konuşmada, sözde garib manasına gelen bir kelime yoktur, ancak Araplara tarafından bu kelime yaygın olarak kullanılır. Bu üç kullanım da birbirlerine çok yakın ve birbirleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla, uzak olan şey gizli olmuştur.

(159) Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* c.1. s. 640-644.

Gizlenmiş olan aynı zamanda uzak hükmündedir. Sözde gizli olan, manadan uzaklaşmış anlamında da kullanılır. Garib kelimesinin terim anlamı ise dil açısından söylenilen manaların ikinci manasından türemiştir. O ikinci mana anlamdan uzak demektir. Aynı zamanda sözde garib olan cümleler iki çeşittir. Birincisi, mana açısından gizli olandır. İkincisi ise mana açısından olmayıp bazı Arap kabilelerinden gelen kelimeleri ifade eden garib kelimelerdir. Kur'ân'ı Kerim'de garib ise kur'anın lafızlarından bazıları, bazı insanlara gizlendiği ve herkes tarafından anlaşılamadığı için bu kelimeler garib olarak ifade edilir. Bu yüzden Kur'an'da yer alan bu garib kelimelerin Arabların diliyle ve sözleriyle, manalarının açıklanmaya ihtiyacı vardır. (160)

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirlerinde bu ilmi zaman zaman kullanmışlardır ve aşağıdaki tabloda görüleceği gibidir:

{وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ}(161)	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Suddi {وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ} bu âyet hakkında şunu dedi: ilişkiye girmek anlamına kullanılmıştır. (162)	İbnu'l-Munzir: (أفضى) kelimesi (bir erkeğin hanımıyle ilişkisi)'nin anlamı ile açıklamıştır. (163)

(160) Bkz. Es-Suyuti Abdurrahman, *El-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, c.2, s.478.

(161) 4/Nisa: 21.

(162) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s.542.

(163) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.616.

{بِكَلِمَةٍ مِنَ اللهِ}[164]	
Allah, Hz. Zekeriya'nın oğlusunu Hz. Yahya ile müjdelenmiştir. {مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ} yani Hz. İsa'dır [165]	Âyetteki geçen (كَلِمَةٍ) üzerine Ebu Übeyde yolundan İbnu'l-Munzir şu rivayeti aktarmıştı: "yani (بكتاب مِنَ اللهِ) Allah'tan bir kitapla, onun gibi Araplar birine dediklerinde; Bize onun kelimesi anlatıver yani onun kasidesini anlat demektir". [166]
{كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ} [167]	
Mücahid, Hz. Adem bir ummettir dedi. Ve bunu diyenler şöyle açıkladılar: bir kişi bir cemaatin en hayırlı sıfatlarını taşıyorsa o kişi tek başına da olsa, o cemaatin adıyla adlandırılması caizdir. Örneğin: falan bir ummettir denildiğinde yani o kişi bu ummetin yerine geçmektedir. [168]	Âyetteki geçen (أُمَّةٍ) üzerine Ebu Übeyde yolundan İbnu'l-Munzir şu rivayeti aktarmıştır: Buradaki (أُمَّةٍ) kelimesinin anlamı cemaattir, (الأمة) kelimesi mesela: "ittiba edilen imama" şeklinde başka bir anlamı da vardır. [169]

(164) 3/Al-i İmran: 39.

(165) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.370.

(166) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.188.

(167) 3/Al-i İmran: 110.

(168) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.3, s.621.

(169) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Ku'an il-Kerim*, c.1, s.324.

Değerlendirme:

Garibu'l-Kur'an ilmi o dönemde müstakil bir ilim olmadığından dolayı burada net bir şekilde görülmeyebilir ancak örnek olarak birkaç yerde geçmektedir. Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirinden verilen örnekler hemen hemen aynı tarzdadır. Fakat İbnu'l-Munzir diğer örneklerde aktardığı gibi bunları da senetleriyle aktarmıştır. Taberi ise çok daha fazla örnekler vermiştir.

8. KUR'AN'DA HİTAPLAR

Kur'an'daki hitaplar veya sesleniş tarzları çeşitlidir. Bu hitaplar bazen Hz. Peygambere yöneltilmiştir. Örneğin: (ey Muzzammil) (ey Peygamber), (ey elçi) gibi, bazen tüm insanlara yönelmiştir. Örneğin: (ey insanlar). Bazen müminlere yöneltildiğini görmek mümkündür. Örneğin: (ey imanedenler). Kur'an-ı Kerim de farklı yerlerde Allah'ın tüm insanlığa hitap ettiğini görüyoruz. Her hitabın bir amacı ve maksatı vardır. Allah 5 tanesi hariç 20 yerde insanlara hitap etmiştir. Onlardan 3 tanesi Allah'ın Hz. Peygambere hitabının bağlamıdır. İnsanları Allah'a itaat etmeye çağırması ve davetine icabet etmesi yani Allah'a davet etmek için ve Hz. Peygamberin risaletine iman etmeleri içindir. Beşinci hitap ise Hz. Süleyman Peygamber'in sözlerinin bağlamından gelen bir hitaptır. Bunların dışındaki hitaplar Allah'ın insanlara hitabıdır. Aynı zamanda başka hitap çeşitleri vardır. Örneğin, Araf suresinde görülen yaratılanların birbirine hitap etmesi, münafıkların birbirlerine hitap etmesi, mü'minlerin kafirlere, ya da kafirlerin mü'minlere hitap etmesi gibi; ya da Tur suresinde görülen mü'minlerin mü'minlere hitap etmesi gibi;

ya da Sebe ve A'raf surelerinde görülen kafirlerin kafirlere hitap etmesi gibi. Bu ve benzeri hitaplardan Kur,'an-ı Kerim'de çok vardır. (170)

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirlerinde bu ilmi işledikleri daha net bir şekilde görmek için aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık:

{وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ} (171)	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Kurra bu âyetin okuşunda ihtilaf etmişler. Hicazlı ve Iraklı kurradan bazıları {وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ} şekliyle okumuşlardır. Burada يَغُلَّ Hz. Peygambere yönelmiştir. Çoğu Medineli ve Kufeli kurra şu şekilde okumuş {وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ} ve o halde buradaki hitap sahabeye yönelmiş olur. Sonra Taberi dedi ki: Bana göre bu iki okuşun en doğru olanı {وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ} şeklinde okunanıdır. Anlamı da hiç bir Peygambere	İbnu'l-Munzir: Bu âyet ile ilgili dedi ki: (يَغُلَّ) kelimesi bu şekilde okunursa hitap Hz. Peygambere yönlemiş olur. Fakat o kelimeyi şu şekilde (يُغَل) şeklinde okunursa hitap insanlara yönlenmiş olur. (173)

(170) Bkz. Yusuf MAR'ŞLİ, *Ulumu'l-Kur'an'i'l-Kerim,* s. 353. Bkz. El-Kattan Menna', Mebahisun fi Ulumi'l-Kur'an, s. 184.

(171) 3/Al-i İmran: 61.

(173) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim,* c.2, s.472.

millet malına ve ganimete hiyanet yaraşmaz ve hiyanet eden herkimse elbet Peygamber olmaz. (172)	
{يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الأَمْرِ مِنْكُمْ} (174)	
Görüşlerden en doğrusu bence şudur: Allah'tan müslümanların yöneticileri ve idarecilerine yönelik bir hitaptır. (175)	"Bu âyet Abdullah b. Huzafe ve onula çıkanlara yöneliktir ve daha sonra tüm iman edenleri kapsamıştır" dedi. (176)
Değerlendirme: Taberi, Kur'an'daki hitaplar iki düzeyde ele aldığını görülür. Birinci düzeye'de Kur'an'ın hitapları bir bütündür. Çünkü Kur'an'ı Kerim bir hitaptır ve anlaşılmak için inip kulların anlayacağı bir dil ile gelmiştir. Onun için Allah her elçiyi insanların anlasınlar diye kendi dilleri ile göndermiştir. İkinci düzey ise âyetlerin tek tek kimi kasdetmiş olabileceğiyle alakalıdır. Buna ek olarak Taberi bu konuya dair bildiği tüm görüşleri aktarıp aralarında bir tercih yapmıştır (177). İbnu'l-Munzir'in tefsiri ise Taberi'nin tefsiri gibi olmasa bile genel olarak çok benzer örnekler içermektedir.	

(172) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s. 193, 198, 200.

(174) 4/Nisa: 59.

(175) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.7, s. 170.

(176) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.764.

(177) Bkz: Aydın Atik, *Taberi'nin Kur'an'ı yorumlama yöntemi*, s. 135-138

9. KUR'AN'DA YEMİNLER

Yemin yani kasem, half anlamında olan ve çoğulu aksam olan bir terimdir. Sözlükte kuvvet, sağ el, sağ taraf, ant, kasem manalarına gelen [178] yemin ıstılahta ise, "yemin edenin yapmağa veya terk etmeye azmetmiş olduğu güçlü bir kararlılığın ifadesi" olarak tanımlanmaktadır. [179] İslam alimleri ise yemini, "yemin eden nezdinde hakikaten veya itikaden ta'zîm olunan bir mana ile, bir şeyden çekinmek veya onu yapmaya çalışmakla nefsi rabt etmektir." Kur'an inanmayanlara ikna etmek ya da anlatımın güvenilirliğini arttırmak için kullandığı edebi tarzlardan biri yemindir. Yeminin temel amacı yeminin ele alındığı veya kullanıldığı haberi teyit etmektir. Bu yöntem Kur'an inmeden önce Araplar arasında yaygındı.[180]

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirlerinde bu ilmi zaman zaman kullanmışlardır ve aşağıdaki tabloda görüleceği gibidir:

{إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلا}[181]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR

(178) Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.13, s.441- 458.

(179) Es-Suyuti Abdurrahman, *El-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, c.2. s339-343.

(180) Bkz. El-Kattan Menna', *Mebahisun fi Ulumi'l-Kur'an*, S. 266-271.

(181) 3/Al-i İmran: 77.

Taberi Said b. El-Museyyeb'den şunu aktardı: Yalan yemin kebairdendir. Sonra yukardaki âyeti okudu. (182)	İbnu'l-Munzir tefsirinde konuya münasip sadece bir örneğe rastladık oda şudur: {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلا} (183) İbnu'l-Munzir bu âyeti açıklarken şunu dedi: Yalan yemin ile kardeşinin malı kesip alacak olan her kimsenin bu yalan yemini kebairdendir (büyük gunahlardandır). (184)
Değerlendirme: Kasem üslubu araplarda bilinen bir üsluptur. Ve bu üslup onun şiirlerinde kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim arap dilinde indiği için Kur'ân-ı Kerim'de de bu üslubun oldukça çok kullanıldığını görüyoruz. 17 surenin başlangıcında bu üslup kullanılmıştır. Aynı zamanda surelerin içinde birçok yerde de kullanılmıştır. Yukardaki örneklerin üzerinden Taberi ve İbn Münzir'in tefsirlerinde kaseme yer verdiklerini gördük. Fakat ikiside kasem için özel bir bölüm ayırmadan, tefsirlerinin içerisinde bu ilme yermişlerdir. Ve her ikisi de naklettikleri rivayetler hakkında kendi görüşlerini belirtmemişler sadece onları nakletmiştir.	

(182) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s. 520.

(183) 3/Al-i İmran: 77.

(184) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.264.

10. MUKATTAA HARFLERİ

Kur'an'ın bazı sureleri mukattaa harfleri ile başlamıştır. Tam olarak Kur'an'ın yirmi dokuz suresi bu şekilde başlamaktadır. Hz. Peygamberimizden bize onun manasıyla alakalı herhangi bir söz ulaşmamıştır. İkisi hariç bütün bu sureler mekki surelerdir. O ikisi ise medeni surelerdir. Ve bu harflerin kullanım üslubu İslamdan önce araplar tarafından bilinen bir üsluptu. Fakat ondan farklıydı. Bu harflerden bir kısmı âyet olarak kabul edilirken bir kısmı âyet olarak kabul edilmiyordu. Bu mukatta harfleriyle başlayan sureler arasında bağlantı vardır. (185)

Taberi bu konuda gelen tüm sözleri ve sebeplerini açıklamıştır. Daha sonra bu harflerle ilgili keni görüşünü belirtmiştir. Taberi şöyle söyledi: Bu harfler mukatta olarak gelmiş birbirlerine hiçbir bağlantıları yoktur. Yanyana kullanılmalarına rağmen tek tek harf olarak okunmalarından dolayı herhangi bir ilişki yoktur.

Taberi, aktardığı rivayetlerin hepsi ona göre doğrudur. Onların hiçbirine hiçbir şekilde itiraz yoktur. Sadece bir dilci buna itiraz eder. Diğerleri ise nakledilen bütün sözleri doğru olarak kabul etmiştir. (186)

İbn Münzir'in tefsirinin tamamı bize ulaşmadığı için onun tefsirinde mukatta harfleri ile ilgili görüşlerini tespit edemedik. Fakat Al-i İmran'ın tefsirinde mukatta harflerin tefsiriyle ilgili şu ifadelere yer vermiştir: "Bakara suresinin tefsirinde bu harflerin

(185) Bkz. Yusuf MAR'ŞLİ, *Ulumu'l-Kur'an'i'l-Kerim*, s. 380-391

(186) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.1, s. 223.

tefsirini yeterli bir şekilde açıkladık." [187] Fakat İbn Münzir'in tefsirinin bu kısmı bize ulaşmamıştır.

TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Taberi tefsirinde mukattaa harflari ile ilgili yorumlar aktarmıştır ve onları aktardıktan sonra şöyle dedi: "Mukattaa harflerine dair benim yorumumda söylenecek doğru şey: cenabı Allah bu harfler diğer sözler bağılı olarak değil mukattaa olarak indirmiş. Çünkü cenabı Allah'ın bu harflerinden her biri sadece bir anlam değil birden fazla anlam ihtiva etmektedir". [188]	İbnu'l-Munzir tefsirinde ise Al-i İmran suresinde mukattaa harflerine dair okuyucuyu Bakara suresinin anlatıklarına yönelmiş. Ama ne yazık ki Bakara suresinin ilk âyetlerinin tefsirine ulaşılmamıştır.
Değerlendirme: Taberi burada mukattaa harflerine dair bildiği görüşleri aktardıktan sonra diğer meselelerde yaptığı gibi kendi görüşünü belirtmiştir. İbnu'l-Munzir ise kendi görüşünü Bakara suresinin ilk âyetini açıklarken söylemiş, ama ne yazık ki o bölüm bizim elimize ulaşamamıştır.	

(187) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.112.

(188) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.1, s. 223.

11. MUHKEM-MÜTEŞABİH

Muhkem ile Müteşabih Arapçadan gelmiş birer kelimedir. Muhkem kelimesinin türediği hükm, (حكم) kelime olarak engellemek, reddetmek. zülmü engellemek anlamlarına gelmektedir. Muhkem ise kelime olarak kendisinde ihtilaf ve karışıklık olmayan anlamına gelir. (189) Muhkemin tarifleri incelendiğinde genel olarak ‘‘Muhkem, kendisinde kapalılık bulunmayan, manasına açıkça delalet eden âyetler’’ (190) şeklinde tarif edilmiştir

Müteşabih kelimesinin türediği şibh, kelimesi keyfiyet itibariyle benzeme, benzer olma anlamlarına gelir. Müteşabih, teşabüh mastarından türer. Teşabüh benzerlik ve ortaklığa delalet ettiği için anlamda karışıklık ortaya çıkar. Müteşabih kendi manasına açıkça delalet etmeyen âyetlerdir. Müiteşabih, birçok manaya gelme ihtimali olan âyetlerdir. Bu manalardan birini âyetlere tayin edebilmek için harici delile ihtiyaç duyulur. (191)

Taberi'ye göre muhkem, tafsil ve beyan açısından açık ve sağlam olan âyetlerdir. Muhkem, helal- haram, va'd-va 'id, sevab-ikab, emir-nehiy, zecr, haber, mesel, va'z, ibret vb. konularda delilleri sabit olan âyetlere denir.(192)

(189) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.12. s.141.

(190) Zeydan, Abdulkerim, *El-Veciz fi Usulu'l-Fıkıh*, s.322,328-329

(191) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.13. s. 503

(192) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5 , s.188-192.

İbnu’l-Munzir ise kendi görüşünü belirtmemiştir ancak naklettiği rivayetlere göre Muhkem, ‘‘delaleti açık olan, anlamı kimse için kapalı olmayan âyetlerdir’’.(193)

{هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ} (194)	
TABERİ	İBNU’L-MUNZİR
Taberi, Muhkem ile Müteşabihe ilişkin görüşünü bu âyet hakkında açıklama yaparken aktarmıştır. Fakat kendi görüşünü aktarmadan önce diğer alimlerin görüşlerini aktarmıştır. Taberi’ye göre Muhkem âyetler kitabın çoğunluğunu oluşturduğu için bunlara Ummu'l-Kitap denilmiştir. Müteşabih ise tilavet yönünden benzer mana yönünden farklı olan âyetlere denir. Bunu aktarmak önemlidir. Taberi’ye göre"Alimler hariç, Muhkem’i kabul eden,	İbnu’l-Munzir, bu âyet hakkında Said b. Cübeyr’den şunu aktarmıştı: “Muhkem ve müteşabih Kuran'da bulunan âyetlerdir. İnsanlar müteşabih âyetler okuduklarında tam anlayamıyorlar. Bunun için bazıları müteşabih âyetleri alıp yanlış yöne yönlendirmektedir. Her grup Kur'an'dan rehberlik aldıklarını iddia ederek bir âyeti okuyor”.(196)

(193) İbnu’l-Munzir, *Tefsiru’l-Kur’an il-Kerim*, c.1, s.120.

(194) 3/Al-i İmran: 7.

(196) İbnu’l-Munzir, *Tefsiru’l-Kur’an il-Kerim*, c.1, s.120.

Müteşabih'e iman eden ve Müteşabih'i Muhkem ile açıklayan kimse yoktur". (195)	
Değerlendirme: Yukardaki verilen örneklere göre Taberi ile İbnu'l-Munzir'in görüşleri hemen hemen birbirinin aynısıdır. Fakat Taberi kendi görüşünü ve diğer alimlerin görüşlerini de aktarmıştır. İbnu'l-Munzir ise sadece muhkem-müteşabihe dair rivayetleri sentlerle nakletmiştir.	

(195) Taberi, *Camiu'l-Beyan,* c.5 , s.188-192. 227.

C) NAKLİ BİLİMLER

Bilimler iki çeşittir. Bunlardan birincisi, insanların düşünerek ulaşacağı ilimlerdir. İkincisi ise nakli bilimlerdir. Birinci kategoriye giren ilimler akli ilimlerdir. Bu tür ilimlere insan fikri tabiatı gereği ulaşabilir. İnsanlar, beşeri idrakleriyle onun konularına, meselelerine, burhanlarının farklılıklarına, eğitiminin yöntemlerine ulaşabilir. Ve o düşünen bir insan olarak, araştırması ve kendi görüşü ile hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu tespit edebilir.

İkinci kısım ise nakli bilimlerdir. Şer'i durumlarla ilgili haberlere dayanır. Aklın, fer'i meselerin ilhakı dışında nakli ilimlerde hiçbir yeri yoktur. Sürekli ortaya çıkan meseleler, külli nakillerin altında tam olarak yer bulamamaktadır. Bu yüzden, kıyas yoluyla bu meseleleri nakli bilimlerin içerisine dahil edebiliriz. Ancak hüküm sabit olduğunda, bu kıyas haberden bir parça olur ve haberden tasarruf eder. Ve asıl hükümler nakli olduğu için kıyasla ortaya konulan hükümlerde nakli olmuştur. (197)

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirinde nakli ilimlere örnek olarak "Hadis, esbab'ı-nüzul ile birlikte nasih ve mensuh" ele alınacaktır.

(197) Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed İbn Haldun el-Hadrami, *el-Mukaddime*, Daru'b-Nul-Heysem, Kahire-Mısır, 2005. S.354.

1. HADİS

Taberi tefsirine bakılırsa hadislere çok önem verildiği senetlere dayanarak tefsir edildiği mülahaza edilmektedir. 20. Yüzyılın ortasında yaşayan Alman şarkiyatçılardan Heribert HORST'ın bir araştırmasına göre Taberi: 13060 senetten olduştuğunu ve 35400 yerde geçtiğini söylemektedir [(198)]. İbnu Abbas'tan ve tabiinden nakledilen ifadelerin ya حَدَّثَنِي ya da حَدَّثَنَا ifadesiyle başladığı görülmektedir. Bunun anlamı şöyledir: "haddeseni" dediğinde tek başınayken "haddesena" ise cemaat içindeyken duyduğu anlamına gelmektedir [(199)]. İbnül'l-Münzir tefsirinde ise rivayetler senetle birlikte aktarılmıştır. Ama şunu söylemekte fayda var, bazen rivayetleri aktarırken senetlerin doğru olup olmadığına bakmadan nakletmiştir. Burada hadisten kasdedilenin tüm rivayetler değil sadece Hz. Peygamber tarafından aktarılan rivayetler olduğuna dikkat etmek gerekir.

(198) Bu makale Heribert Horst'un, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG), c. 103, 1953, s. 290-307'de yayınlanmış olan "Zur Überlieferung im Korankommentar at-Tabaris" adlı makalesinin tercümesidir. Yazar makaleyi 1952 yılında tamamladığı ve 73 sayfadan ibaret ve bugüne kadar yayınlanmamış olan "Die Gewärhsmänner im Korankommentar des Tabari. Ein Beitrag zur Kenntnis der Exegetischen Überlieferung im Islam" adlı tezinden özetleyerek kaleme almıştır Yazar süre çalıştığı Mainz Üniversitesinden 1990 yılında emekli olmuş ve 2012 yılında ölmüştür.

(199) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, s.3.

{قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ} [200]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Ebu Cafer'in babasından şunu aktardı: Doğrusu Allah bilir de bize anlatıldığına göre Faris ve Rum saltanatlarının ümmetimize devredilmesini, Hz. Peygamber Allah'tan istedi. Mücahid'den gelen rivayete göre bu mülk Araplara indirilen nübüvvettir. [201]	Muhammed bin İshak dedi ki: Kulların Rabbi meliktir (kıraldır). Kulların arasında ondan başka hükmeden yoktur. [202]
Değerlendirme: Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirinde tüm örneklerin durumu yukarda verilen örneğin durumunun aynısıdır. İbnu'l-Munzir, hadisleri hep senetleriyle birlikte nakletmiştir. Onun üzerine zaman zaman kendi görüşünü belirtmiş ya da bir tercih yapmaksızın olduğu gibi aktarmıştır. Taberi, hadisleri çoğu zaman senetlerle aktarmıştır. Bazen hadisleri aktarırken kendi görüşünü eleştirisini ve tercihini yapmıştır.	

(200) 3/Al-i İmran: 26.

(201) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.303.

(202) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.158.

Burada bilinmesi gereken şudur: İbnu'l-Munzir tefsirinde sadece hadisleri senetlerle aktarmakla kalmayıp, neredeyse şiire varana kadar her şeyi senetle aktarmıştır.

2. ESBAB'I-NÜZUL

Esbab'ı-nüzul bilgisi, Kur'an'ı Kerim'in nüzul ortamının asli bir unsurudur. Bu bakımından o İslam'ın başlangıcından beri bilinen, bilinmesi istenen ve İslami ilimlerin birçok alanında alimler tarafından önemle üzerinde durulan bir vakıa olagelmiştir. Çünkü esbab'ı-nüzul, Kur'an'ı Kerim'in anlaşılmasında gerekli bir bilgi olarak değerlendirilmiştir. Sahabe, tabiun ve tebe-i tabiin'den olan müfessirler Kur'an'ı özellikle esbab'ı-nüzul ile tefsir etmişlredir. (203) Onun için âyetlerin nüzul sebepleri ictihad ile değil olaylara ve vakıaya şahit olmuş kimselerden ve nakledilen sahih rivayetler ile tesbit edilebilir. Esbab'ı-Nüzul'un tefsir ilminde büyük önemi vardır. Zira esbab'ı-nüzul ilmini bilmek, âyetin doğru anlamına ulaşmaya teşri edilen hükmün hikmetini bilmeye ve âyetin manasındaki kapalılığın giderilmesine yardımcı olmuştur. (204)

Taberi, tefsirinde Esbab'ı-Nüzul'e oldukça geniş bir yer ayırmıştır ve bu, onun bu ilme ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Bir araştırmaya göre Taberi'de tam 1618

(203) Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an ve Bağlam*, s.17.

(204) Bkz. A.g.e.a.y.

Esbab'ı-Nüzul rivayeti vardır [205]. Bu rivayetler âyetlerin tümünü kapsamasa bile çoğunun bir nüzul sebebi vardır.

Bizim yaptığımız araştırmaya göre, İbnu'l-Munzir'in tefsirinde bazı âyetlerin açıklaması için Esbab'ı-Nüzul rivayetleri 417 yerde geçmektedir.

{الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ} [206]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Taberi bu âyet hakkında Esbab'ı-Nüzul ile dair bir rivayet aktarmamıştır.	İbnu Abbas: "Bu âyet Ali bin Ebi Talib hakkında inmişti, onun dört dirhemi vardı, biri gece, biri gündüz, biri gizli ve sonu da açıkça Allah rızası için harcamıştır"dedi. [207]
{يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا} [208]	
Suddi bu âyet hakkında şunları dile getirdi: Bu âyet, Abbas b. Abdilmuttalip ve Muğire oğullarından bir adam	Bu âyet hakkında İbnu'l-Munzir'in Suddi yolundan şunu aktardı: "Bu âyet Abbas b. Abdilmutalip ve beni-

(205) Hasan Ballut, *Esbabu'n-Nuzul el-Varide fi tefsiri't-Taberi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ummu'l-Kura Üniversitesi, Suudi Arabistan, s.1159

(206) 2/ Bakara: 274.

(207) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.49

(208) 2/Bakara: 278.

hakkında inmişti. Onlar islamiyetten önce ortaktılar ve Amr b. Umeyr (benu-Umeyr) oğullarına riba olarak büyük para vermişler ve bunun üzerine Allah {ذَرُوا مَا بَقِيَ} âyetini indirmiştir. (209)	Muğirelerden bir adam hakkında inmiştir. Bunlar cahiliyede ortak çalışıyorlar ve benu Amr b. Umeyir (beni Mağire)nin bir kaç adamlarına riba ile anlaşmışlar sonra İslam geldiğinde onların riba yolu ile biriktirdikleri mallar çoğalmıştır ve onun hakkında Allah bu âyeti {وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا} indirmiştir".(210)
Değerlendirme: Görüldüğü gibi, bu ilim hem Taberi'de hem de İbnu'l-Munzir'de görülmektedir. Taberi Bazen bir âyet hakkında onlarca Esbab'ı-Nüzul rivayetleri aktarırken bazen bir âyet hakkında hiç bir rivayet aktarmadan geçmektedir. İbnu'l-Munzir ise daha seçkin, Esbab'ı-Nüzul rivayetlerinden sanki sadece daha doğru ve âyete en münasip olanı aktarmıştır.	

(209) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.49.

(210) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.59.

3. NASİH VE MENSUH

Nesh kelimesi, bir şeyi izale, tebdil ve nakletme anlamlarına gelmektedir. [211] Yani Kur'an'da bir âyetin lafzı ya da manası sonradan başka bir âyet ile kaldırılmışsa Nasih ve Mensuh İlmi ile adlandırılır. Bu ilmin bilinmesi gerekir bilinmezse daha önceki âyetleri anlamak imkansızdır. Burada zikri geçen lügat anlamlarının tümünü kapsayan şu değerlendirmeyi yapar:

a. Âyetin hükmünün değiştirilip yerine yeni hüküm konması.

b. Âyetin, temelli olarak kaldırılıp yerine herhangi bir şeyin ikame edilmemesi. [212]

Taberi'de Nasih ve Mensuh ilmi birçok yerde görülür. İbnu'l-Munzir tefsirinde ise Nasih ve Mensuh ilminin rivayetleri Taberi gibi olmasa da yine bir kaç yerde görülür. Bizim tarafımızdan yapılan araştırmaya göre 24 yerde geçmektedir.

{وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ}[213]	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR

(211) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* c.3. s.61.

(212) Taberi I. 475.

(213) 3/ Ali-İmran: 7.

Taberi, bu âyet hakkında Dahhak'dan dört rivayet aktarmaktadır. Fakat onlar birbirilerine benzer oldukları için sadece şunu aktaracağız: {مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ} burada Muhkem nasih olan ve hükmü kalandır. {وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ} Müteşabih ise mensuh olan ve hükmü kaldırılandır. (214)	Bu âyet hakkında İbnu'l-Munzir Dahhak yolundan bunu aktarmıştı: "Müteşabihat yani mensuh olandır". (215)
{وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلا مَعْرُوفًا} (216)	
Taberi, bu âyet hakkında iki görüş aktarmıştır. Birincisi: İbnu Abbas'tan gelen rivayete göre bu âyet mensuh değil, muhkem bir âyetin olduğunu belirtmiştir. İkincisi ise Abdullah b. Abdrrahman b. Ebi Bekr babasının mirasını dağıtırken bu âyeti okuyarak {وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَى	Bu âyet hakkında Said b. Müseyyeb dedi ki: "Bu âyet fara'zdan önceydi ve bu mensuh bir âyettir, bir erkek ölürse malından fakirlere, yoksuzlara ve akrabalara veriliyordu sonra Mevaris âyeti indiğinde onu nash etti". (218)

(214) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.195.

(215) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c. 1, s.120.

(216) 4/Nisa: 8.

(218) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.582,

{وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ} evdekilerine de bir pay vermektedir. (217)	
{فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ} (219)	
Bize Şube tahdis ettiğine göre; Hakam'dan bu âyete dair şunu sordum: (bu âyet mensuh mudur?) oda: (hayir) dedi. (220)	Bu âyet hakkında İbnu Abbas dedi ki: bu âyet: {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ} bu âyet: {يَأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ} ile nash edilmiştir". (221)
Değerlendirme Yukarda görüldüğü üzere hem Taberi'de hem de İbnu'l-Munzir tefsirinde nasih ve mensuh ilmi işlenmiştir. İbnu'l-Munzir nasih ve mensuh rivayetlerin arasında tercih yapmaksızın senetleri ile aktarmıştır. Taberi ise rivayetleri aktarmaktan ziyade onların arasında tercih yapıp zayıf olanı reddedip güçlü ve doğru olanı desteklemiştir.	

(217) Bkz. Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s.431-439.

(219) Nisa: 124.

(220) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s.588.

(221) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim* c.2, s.644.

D) KUR'AN'IN EDEBİ TAHLİLİ

Ku'anı Kerim'de Allah, şiir, hitabet, atasözleri gibi edebi metinlerin belagatıyla meşhur olan Araplara meydan okumuştur. Araplar cahiliye döneminde iman ettikleri hurafeleri kaldırmak için, onların sosyal tabiatlerinde olan şiir ve nesirin yanında beyanlı, mucizevi bir nass almaları gerekiyordu. Çünkü, onları Allah'a yakınlaştırmak için bu nassların gelmesi gerekiyordu. Kur'an nassının sahip olduğu edebi üslubundan dolayı onu şiirsel bir metin olarak adlandıramayız. O nass edebiyatlarıyla nesir bir metindir. Ayrıca bütün edebi nassların kurallarını içinde barındırır. Onun içinde beyan ve tebyin vardır. Kur'an-ı Kerim'in nassının büyüklüğünü açıklığa kavuşturmak için ilerleyen bölümlerde hakikat, mecaz, teşbih, istiare, kinaye konularını ele alacağız.

1. HAKİKAT VE MECAZ

Kur'an indiği dönemin kültürel ve edebi yapısını da gözeterek ifade tarzında kelimelerin hakiki ve mecazi anlamlarına başvurmuştur. Bu manalardan birini âyetlere tayin edebilmek için harici delile ihtiyaç duyulur. Sözcüklerin kullanımı bağlamında hakikat, mecazın zıddı olmak üzere bir kelime veya tabirin asıl, hakiki manasıyla kullanılmasıdır. Hakikat kelimesi, "h-k-k" filinden türemiştir. Sözcük olarak, hakikat gerçek, şüphesiz, meydana gelen, sabit olan" anlamında kullanılmaktadır. [(222)] Mecaz kavramı ise, sözcük olarak, "c-v-z" fiilinden türemiş olup "geçmek, geçiş yeri, geçme

(222) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* c.10. s.52.

zamanı, sözün yolu ve kaynağı" anlamına gelmektedir. Alimler arasında Kur'an'da metaforun varlığına ilişkin anlaşmazlıklar yaşanmıştır, Hanafiler, Malikiler, Şafiler, Hanbeliler ve dil bilginlerinin kitleleri Kur'an ve Sünnet'te metaforun varlığını söylemişler. Bazıları ise Kur'an ve Sünnet'te metaforun oladığını söylemektedir. Burada bilinmesi gereken şey kelamda asıl olanın hakiket olduğu ve ondan başkasına (mecaza) karinesiz geçilemeyeceğidir. Bu nedenle, Kur'an ve Sünnetin sözlerini gerçekler üzerinde taşımaktır.(223)

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefirinlerinde bu ilme dair birkaç yerde örnekler görülür. Ve aşağıda tabloda görüleceği gibidir:

{مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ} (224)	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Taberi, bu âyette geçen (بَيْنَ يَدَيْهِ) kelimesi üzerine şu rivayeti aktarmıştır: "Mücahid dedi ki: Bir kitap ya da bir Resul. (225) Katade ise dedi ki: Tevrat ve İncil'dir. (226)	İbnu'l-Munzir, bu âyette geçen (بَيْنَ يَدَيْهِ) kelimesi üzerine şu rivayet aktarmıştır: "Mücahid dedi ki: Bir kitap ya da bir Resul.

(223) Bkz. OMUMUŞ, Mesut, *Tefsir El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015. s.370-374

(224) 5/Maide: 48.

(225) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.180.

(226) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s. 299 .

	b. Cureyc ise dedi ki: Tevrat ve İncil'dir. (227)
{وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا} (228)	
b. Mesud demiş ki: "Allah'ın ipi cemaattir". başka rivayette ise : "Allah'ın ipi Kur'an'dır" dedi. Suddi ise : Allah'ın ipi Allah'ın kitabıdır (Kur'an'dır) dedi.(229)	Buradaki geçen (حَبْلِ اللهِ) "Allah'ın ipi" kelimesinin üzerine İbnu'l-Munzir şu rivayetler aktarmıştır: b. Mesud demiş ki: "Allah'ın ipi Kur'an'dır". Yine b. Mesut başka bir rivayette dedi ki: "Allah'ın ipi cema'ttir". Katade dedi ki: "Allah'ın ipi Allah'ın sözü ve emridir". b. Hayyan dedi ki: "Allah'ın emirleri ve ta'tleri sımsıkı sarılın ve hiç ayrılmayın". (230)
{الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ} (231)	

(227) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.114.

(228) 3/Al-i İmran: 103.

(229) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s. 644-646

(230) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.319.

(231) 3/Al-i İmran: 173.

Birinci النَّاسِ kelimesinde bir kavim kasdediliyorken ikinci النَّاسِ kelimesi ise Uhud'tekiler Ebu Sufyan ve onun arkadaşları kasdetmiştir. (232)	İbnu'l-Munzir bu âyet hakkında açıklama yaparken burada لهم kelimesi çoğul eki ile geldimesi rağmen, bir kişi kasdetiğini ve Arapçada buna benzeyen örneklerin olduğunu söyledi. Mesela bir adam: biz yaptık, ve bunu da yaptık diyor ama kendisinden başka kimse böyle bir şey anlatmıyor. Bunun gibi cumlelerin mecaz olduklarını söyledi. (233)
Değerlendirme: Yukardaki verilen örneklere göre Taberi ile İbnu'l-Munzir hakikat ve mecaz ilmine dair net bir açıklama yapmamış olsalar da hakikat ve mecaz ilmini kendi tefsirlerinde geçirmişlerdir. Her iki müfessirimiz selefi salihin yolunu tutup ona göre tefsir etmişlerdir.	

2. TEŞBİH

Kur'an'ı Kerim Arapça indiği için Arapların anlayabileceği bir üslup kullanılmıştır. Ve o üsluplardan biri teşbihtir. İlimler ve özellikle belagat ilmi yazılmaya

(232) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.6, s. 244.

(233) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.501.

başladığı zaman teşbih belagattan bir ilim olmuştur. Teşbih sözlükte benzetmek, örnek göstermek ve karıştırmak gibi anlamlarda kullanılan (تشبيه) sözcüğü, (شبّه) fiil formunun mastar kalıbıdır. Bu kavramın türevleri, benzer manalarla Kur'ân'da (مُشْتَبِها وغَيرَ مُتَشابِه) "Birbirine benzeyeni var, benzemeyeni var" şeklinde geçmektedir. (234) Belâgat ıstılahında ise (تشبيه) kavramı için "iki veya daha fazla varlığın bazı ortak vasıfları barındırması sonucu benzetme yapmak", "aralarında münasebet bulunması nedeniyle iki şeyi birbirine benzetmek" ve "ortak özellikleri bulunan şeylerin teşbih edatlarıyla birbirine benzediğini göstermek" gibi tanımlamalar yapılmıştır. (235)

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirlerinde bu ilmi zaman zaman kullanmışlardır ve aşağıdaki tabloda görüleceği gibidir:

{الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ}(236)	
TABERİ	İBNU'L-MUNZİR
Said b. Cubeyr dedi ki: Kıyamet Günü'nde Faiz yiyen ancak boğulacak bir deli gibi kalkar. (237)	İbnu'l-Munzir: bu âyet hakkında b. Hayyan yolundan şu rivaeti aktarmıştı: "Kıyamet Günü'nde Faiz yiyenler ancak

(234) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* c.13. s. 503-504.

(235) Bkz. Ahmet ELHAŞİMİ, *Cevahiru'l-Belağe*, s. 156-157.

(236) 2/Bakara: 275.

(237) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s. 40.

Suddi, âyette geçen مِنَ الْمَسِّ cümlesi şöyle tevil etmişti: yani delilikten kalkar. (238)	şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar". (239)
{إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ} (240)	
İsa'yı bir kadından yarattığımızdan mı şüphe ediyorlar. Onlara deki İsa'nın yaratması daha önce Adem'i babasız ve annesiz yaratması gibidir. (241)	İbnu'l-Munzir, Muhammed b. İshak yolundan şunu aktardı: İsa bir kadından mı dünyaya geldi? diyorlarsa onlara de ki: Adem'i bir kadından değil direk topraktan yaratıldı. (242)
{مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ} (243)	
Kelamın tev'ili şöyledir: مَثَلُ إِبْطَالِ اللَّهِ أَجْرَ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Allah'ın, onların harcadıklarının kabul etmediğine dair benzeyen bir örnektir. Burada إِبْطَالِ اللَّهِ أَجْرَ ذَلِكَ cümlesi âyette geçmemiştir ve bunun nedeni	Kafirlerin bu dünyada infak yapmaları, kendilerine zulmeden kimselerin

(238) Taberi, *Camiu'l-Beyan,*, c.5, s. 41.

(239) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.51.

(240) 3/Al-i İmran: 59

(241) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s. 449.

(242) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.225.

(243) 3/Al-i İmran:117.

âyetin sonu bunu açıklar ve bunu her duyan anlar. (244)	mahsullerine isabetle kavurup mahveden soğuk bir rüzgarın durumu gibidir. (245)
Değerlendirme: Yukardaki verilen örneklere göre Taberi ile İbnu'l-Munzir'de teşbih ilmine dair daha önce hakikat ve mecaz konusunda açıklandığı gibi net bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak teşbih ilmini kendi tefsirlerinde yer verdiklerini görüyoruz.	

3. İSTİARE

Kur'an Arapların konuştukları kelimelerle oluştuğu için içinde istiare ilminin görülmesi gayet normaldir. İstiare, metafor ile teşbihin birleşmesidir. Sözlükte "ödünç istemek, ödünç almak" anlamına gelen (246) istiareyi belagat alimleri, "bir kelime veya terkibin, teşbihe mübalağa ve yorum gücü sağlamak için benzeşme ilgisiyle ve bir karineye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılması" (247) şeklinde tarif etmişlerdir.

(244) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s.703.

(245) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.343.

(246) İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.4. s. 625.

(247) Bkz. Ahmet ELHAŞİMİ, *Cevahiru'l-Belağe*, s. 183.

Taberi ile İbnu'l-Munzir tefsirlerinde istiare üslubu modern haliyle kullanmamış olsada bazı âyetleri tefsir ederken istiare örneklerini nakletmişlerdir ve aşağıdaki tabloda görüleceği gibidir:

<table>
<tr><td colspan="2">{مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ} (248)</td></tr>
<tr><td>TABERİ</td><td>İBNU'L-MUNZİR</td></tr>
<tr><td>Bu âyetin tefsirinde müfessirler ihtilafa düşmüşler. Kimi طَمْسُهُ إِيَّاهُ yani izlerini tamamen silip sanki arka gibi olmuştur, kimi ise onların gözlerini kör edip hiç bir şey görmeyecekler, dedi. Bana göre görüşlerden en doğru olan görüş, birinci görüştür. Yani onların izlerini ve sîmalarını silip yüzlerini de dümdüz arka gibi çevirilmiştir. (249)</td><td>İbnu'l-Munzir: âyetteki: نطمس kelimesi üzerine dedi ki: Onlar mürted olacaklar sonra asla hidayete erişmeyecekler. (250)</td></tr>
<tr><td colspan="2">{أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ} (251)</td></tr>
</table>

(248) 4/Nisa: 47

(249) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.7, s. 111. 161

(250) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.736-737.

(251) 3/Al-i İmran: 44

Taberi, Katade tarafından şu rivayeti aktardı: buradaki kasedilen Yahudilerdir ve onlar sapığı satın alıyorlardı. (252)	İbnu'l-Munzir ise bu âyette geçen (يَشْتَرُونَ) kelimesini Katade yolundan "sevmek" ile açıklamıştır. Yani "onlar dalaleti (sapık) daha çok seviyorlar". (253)
Değerlendirme İstiare ilmi hem Taberi, hem de İbnu'l-Munzir'in kendi tersirlerinde mevcuttur. Fakat onun geçtiği yerde ona istiare demeden direk açıklamışlardır. Bize göre bunun bir tek nedenin olabilir. O da, o dönemde belagat ilminin ilkelerinin tam olarak belirlenmemiş olmasıdır.	

4. KİNAYE

Etkili bir iletişimin kurulabilmesi için açık ve anlaşılır ifadeler kullanmak büyük önem taşımaktadır. Ancak muhatap üzerindeki etkiyi artırmak ve hoş karşılanmayan ifadeleri aktarmak için üstü kapalı anlatımlar tercih edilmektedir. Bu tür kullanımlarda çeşitli edebi sanatlar devreye girmektedir. 'Kinaye' de bu sanatlardandır. 'Kinaye' (كِنَايَة) lugatte, bir düşünceyi üstü kapalı ifade etmek, bir şeyi gizlemek veya örtmek anlamlarında

(252) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.7, s. 98.

(253) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.2, s.730.

kullanılmaktadır. [254] Istılahta ise ‘Kinaye’, bir lafzın –gerçek manasını düşünmeye engel olacak belirti/karinenin bulunmaması halinde- gerçek manasına gelebilecek şekilde başka bir mana için kullanılması şeklinde tanımlanmıştır. Kendisi ile kinaye yapılan lafız (مكني به) “mekniyun bih”, kinaye ile işaret edilen mana (مكني عنه) “mekniyun anh” diye adlandırılmıştır. [255]

Taberi ile İbnu’l-Munzir tefsirlerinde kinaye üslubu modern haliyle kullanmış değiller ama bazı âyetleri tefsir ederken bu üslupla alakalı örnekler nakletmişlerdir ve aşağıdaki tabloda göstereceğimiz gibidir:

{أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ} [256]	
TABERİ	İBNU’L-MUNZİR
Taberi dedi ki: الْغَائِطِ kelimesi güneş vadilerdir. Sonra bu kelime kinaye olarak her kimin karnı ağırırsa ve ihtiyac duyarsa ona denilmeye başlamıştır. Çünkü Araplar daha önce ihtiyaca duyduklarında görünmesinler diye alçak olan yerlere gidiyorlardı ve daha sonra aynı kelimeyi alçak yerlere denilmeye	İbnu’l-Munzir: bu âyetle ilgili Ebu Übeyde tarafından şunu aktarıyor: الْغَائِطِ kelimenin anlamı yerdeki kuyu demektir ve daha sonra bu kelime kinaye olarak kimin karını ağırırsa ve ihtiyac duyarsa ona söylenmeye başlamıştır. [258]

(255) Bkz. Ahmet ELHAŞİMİ, *Cevahiru’l-Belağe*, s. 211-212.

(256) 4/Nisa: 43.

(258) İbnu’l-Munzir, *Tefsiru’l-Kur’an il-Kerim*, c.2, s.726.

başlamıştır. Mücahid de الْغَائِطِ kelimesine (vadidir) dediğini zikrediliyor.[257]	
{أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ}([259])	
Seferdeyken eşinizle ilişkiye girdiğinizde.[260]	Âyetteki لمس kelimesi bir eşin hanımı ile ilişkisi demektir. dedi. [261]
{وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالأُمِّيِّينَ}[262]	
b. Abbas şunu söyledi: Ümmiyyin yazmayanlardır. Muhammed b. Cafer b. ez-Zubeyr dedi ki: Ümmiyyin kitabı olmayan-lardır. [263]	İbnu'l-Munzir bu âyette geçen الأُمِّيِّينَ kelimesi "bir kişinin annesinden doğduğu haline" denilir. Daha sonra ise kinaye olarak yazmayanlara ve okumayanlara da denilmişti. [264]

(257) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.7, s. 62.

(259) 4/Nisa: 43.

(260) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.8, s. 213.

(261) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*,

(262) 3/Al-i İmran: 20.

(263) Taberi, *Camiu'l-Beyan*, c.5, s. 288.

(264) İbnu'l-Munzir, *Tefsiru'l-Kur'an il-Kerim*, c.1, s.150.

Değerlendirme:

Taberi ile İbnu'l-Munzir'in ikiside kendi tefsirlerinde kinaye ilmini işlemişlerdir. Aralarındaki fark ise şudur: İbnu'l-Munzir kendi görüşlerini değil bildiği ve ezberlediği rivayetleri aktarmıştır. Taberi ise rivayetlerin yanında bazen kendi görüşlerini de aktarmıştır.

SONUÇ

Taberi tefsiri rivayetlere dayanmakla beraber Arapça dilbilgisi, hadis, kıraat vb. ilimlerin verilerinden hareketle Kur'an'ın eşsiz üslubuna ışık tutan bir dirayet tefsiridir. Bu bağlamda o, 'Beyan'nın kısımlarından 'Hakikat' Mecaz' Teşbih ve Kinaye' ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. İslami ilimlerin kavramsallaşma sürecinin sonraki dönemlerin Taberi'nin bahsi geçen kavramlardan bazılarını farklı tarif etmesi bazı ilim alanlarında bu kavramların anlam içeriklerinde etkili olmuştur. Ancak ister doğrudan, ister dolaylı olsun, Taberi manayı merkeze almış ve yeri geldiğince bu alanlara geçiş yapmıştır. Bu meyandaki açıklamalarını ise rivayetler, şiirler, Arapların kullanımları ve mantıksal çözümlemelerle, yani re'yi ile desteklemiştir. İbnu'l-Munzir ise tefsirinde rivayetlere çok yer vermiştir. Onun tefsirini ilk görenler onun bir tefsir kitabı değil hadis kitabı olduğunu düşünebilir. Ancak İbnu'l-Munzir'in tefsirinin elimize tam nüshası ulaşmamış olmasını Tefsir Tarihi ve Tefsir edebiyatı açısından büyük eksiklik olarak görmekteyiz.

Taberi (v.310) ve İbnu'l-Munzir (v.318) tefsirlerini Bakara, Al-i İmran ve Nisa sureleri çerçevesinde karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaştık:

1. Taberi tefsirinin mukaddimesinde kendi tefsir metoduna yer vermiştir. Fakat İbnu'l-Munzir'in tefsirinin ilk kısmı ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır.
2. Taberi tefsirinde Kur'an'ın tüm âyetlerini açıklamış ve onun tefsirinin tamamı günümüze ulaşmıştır. Fakat İbnu'l-Munzir'in tefsirinin sadece küçük bir parçası günümüze kadar gelmiştir.
3. Taberi bir âyet tefsir edince, onunla ilgili bütün rivayetleri nakletmektedir. Ayrıca bu rivayetler arasında hangisinin sahih olup olmadığı hakkında tercihini

belirtmektedir. İbnu'l-Munzir ise rivayetleri kendi tercihini belirtmeden sadece doğrudan aktarmaktadır. Fakat İbnu'l-Munzir âyetlerle ilgili rivayetleri verirken, bazı rivayetleri nakletmekte ve bazı rivayetleri zikretmektedir. Aslında biz buradan, İbn Münzir'in bu yaklaşımını incelediğimizde yani naklettiği rivayetlerden hareket ettiğimizde onun hangisini tercih ettiğini anlayabiliyoruz. Fakat o, Taberi gibi görüşünü açıkça belirtmediğini özellikle ifade etmeliyiz

4. Taberi ve İbnu'l-Munzir'in tefsirinde bütün Kur'an ilimleri uygulamaları mevcut değildir. Örneğin: siyak-sıbak ve vucuh ve nezair ilmi gibi. Bunun sebebini o dönemde bu Kur'an ilimlerinin diğer ilimlerden tam olarak ayrışmaması açıklanabilir.
5. Her iki müfessir âyetleri tefsir ederken Hz. Peygamberin tefsirini doğrudan ve dolaylı olarak kullanmışlardır.
6. İbnu'l-Munzir tefsirinde yer verdiği her haberin senet ile aktarmıştır.
7. İbnu'l-Munzir tefsirinde İsrailiyat rivayetleri hiç dahil etmemiştir.

Sonuç olarak edindiğimiz kanaat şudur: İbnu'l-Munzir tefsiri sanki Taberi'nin tefsirinin senetli ve özet hali gibidir. Ayrıca iki alimin tefsirlerinde kullandıkları yöntemlerine göre birbirlerine bazı konularda ittifak ettiklerini bazı hususlarda ise ihtilaf ettiklerini tespit ettik. Her ikisinin tefsirlerinde ittifak ettikleri hususlar şunlardır:

1. Her iki alim rivayet tefsirini zikretmektedirler.
2. Her iki alim Kıraat çeşitlerini zikretmektedirler.
3. Nüzül sebeplerini vermektedirler.
4. Dil ile ilgili konuları açıklamaktadırlar.

Bunun yanı sıra onların ihtilaf ettikleri hususlar ise şöyledir:

1. Taberi Nebevi hadisleri, sahabe ve tabiinin sözlerine de yer vererek detaylı bir şekilde aktarmıştır.
2. Bunu yaparken kendi tercihini belirtmiştir.
3. Bu yönüyle Taberi, İbn Munzir'den ayrılmaktadır.
4. İbnu'l-Munzir ise rivayetleri naklederken başka rivayetlere yer vermeden âyetlerle ilgili rivayetleri doğrudan aktarmıştır.
5. Kendi görüşünü de belirtmemiştir. Tekraren ifade etmek gerekecek, bu yüzden İbnu'l Munzir'in tefsiri Taberi'nin tefsirinin özeti gibidir.

KAYNAKÇA

En-Nedim, Muhammed b. İshak (2009). *el-Fihrist*, Mu'ssesetu'l-Furkan li't-Turas el-İslami, Londra.

Es-Sem'ani, Muhammed b. Mansur (1977). *el-Ensab*, Dairetu'l-Maa'rif el-Osmaniyye, Haydarabad.

Es-Suyuti, Abdurrahman (2010). *Tabakatu'l-Mufessirin*, Daru'n-Nevadir, Kuveyt.

Ed-Davudi, Muhammed (1983). *Tabakatu'l-Mufessirin*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

El-Hamavi, Ebu Abdullah Yakut b. Abdullah al-Rumi (1993). *Mucemu'l-Udaba'*, Daru'l-Garb el-İslami, Beyrut.

El-Hamavi, Ebu Abdullah Yakut b. Abdullah al-Rumi (1977). *Mucemu'l-Buldan*, Dar Sadır, Beyrut.

Eş-Şirazi, Ebu İshak (1985). *el-Luma' fî Usuli'l-Fıkh*, Daru'l Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut.

Önen, Hacı (2014). *et-Taberi Tefsirinin Dirayet Boyutu*, Araştırma yayınları, Ankara.

Meni' b. Abdulhalim (2000). *Menahicu'l-Mufessirin*, Daru'l-Kitab el-Mısri, Kahire.

El-Cafer, Musa'd (2014). *Menahicu'l-Mufesirin*, Beyrut.

Et-Taberi, İbnu Cerir (2017). *Sarihu's-Sunne*, Beyaz Minare Yayınları, İstanbul.

El-Curcani, Ali b. Muhammed (1991). *et-Ta'rifat*, Daru'l-Kitabi'l-Mısri, Kahire.

Sezgin, Fuad (1983). *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, Riyad.

Ez-Zehebi (1985). *Siyer A'lam en-Nubela'*, er-Risale Muessesesi, Beyrut.

Et-Taberi, İbnu Cerir (2001). *Camiu'l-Beyan*, Dar Hacr, Cize.

Ahmed b. Muhammed (1997). *Tabakatu'l-Mufessirin*, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Riyad.

Ez-Zerkeli, Hayrudin b. Mahmut (2002). *el-'İlam*, Daru'l-İlim, Beyrut.

İbnu'l-Munzir (2004). *el-İşraf Ala Mezahibi'l-Ulema'*, tah. Sağir Ahmed el-Ansari, Mektebetu Mekke es-Sekafiyye, Dübey.

Nuveyhiz, Adil (1988). *Mucemu'l-Mufessirin Munzu Sadri'l-İslam ve Hatta el-Vaktu'l-Hazir*, Mussesetu'n-Nuveyhiz es-Sakafiyye, Lubnan.

İbnu'l-Munzir, Mohammed en-Neyseburi (2002). *Tefsiru'l-Kur'an'il-Kerim*, Daru'l-M'asir, Medine.

Ballut, Hasan. *Esbebu'n-Nuzul el-Varide fi Tefsiri't-Taberi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ummu'l-Kura Üniversitesi. Suudi Arabistan.

Karataş, Ali (2015). *Tefsir Geleneğinde Rivayet*, Diyarbakır.

Koç, Mehmet Akif - Albayrak, İsmail (2015). *Tefsirde Akademik Yaklaşımlar*, Ankara.

Serinsu, Ahmet Nedim (2012). *Kur'an ve Bağlam*, Şule Yayınları, İstanbul.

el-Kattan, Menna' (1998). *Mebahisun fi Ulumi'L-Kur'an*, Mu'assesetu'r-Risale, Beyrut.

Es-Suyuti, Abdurrahman (2004). *El-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Hadis, Kahire.

Mar'aşli, Yusuf (2010). *Ulum'l-Kur'ani'l-Kerim*, daru'l-Marife, Beyrut.

Demirci, Muhsin (2015). *Tefsir Usulü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Ed-Dureyni, Fethi (1985). *el-Menahicu'l-Usuliyye*, eş-Şirketu'l-Muttahide li't-Tevzi', Dımaşk.

İbn Manzur Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem b. Ali El-Ensâri (1994). *Lisanü'l-Arab*, Dar Sadır, Beyrut-Lübnan.

İbn Haldun, Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed el-Hadrami (2005). *el-Mukaddime,* Daru'b-Nul-Heysem, Kahire-Mısır.

ALBAYRAK, Halis (2001). ''Taberi'nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi'', AÜİFD, XLII. s. 99-101

Komisyon, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınlanı, Ankara, 1988.

OKUMUŞ, Mesut (2002). ''Taberi Tefsiri'nde Bağlamın Yeri Ve Önemi'', Ekev Akademi Dergisi Yıl: 6 Sayı: 13 (Güz).

OMUMUŞ, Mesut (2015). *Tefsir El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Zeydan, Abdulkerim (2014). *El-Veciz Fi Usulu'l-Fıkıh*, Mu'assesetu'r-Risale, Beyrut-Lübnan.

ALBAYRAK, Halis (1992). ''Mübhematu'l-Kur'an İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri'', AÜİFD, XXXII. s. 156-157.

ELHAŞİMİ, Ahmet (2009). *Cevahiru'l-Belağe,* Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan.

ÖZET

Nayyef Mohammed Fadhıl AL-BAYATI, Et-Taberi ve İbnu'l-Munzir Tefsirler Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Bakara, Al-i İmran ve Nisa Sureleri Örneğinde, **Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ahmed Nedim Serinsu, 109 s.**

İslam'ın ilk yıllarından bu yana her dönem tefsir çalışmalarına ihtiyaç duyulmuş ve bu alan üzerine çalışmaların yapılması kaçınılmaz olmuştur. Taberi ve İbnu'l Munzir aynı dönemde ve aynı coğrafyada yaşayan müfessirlerimiz tefsir alanında kaleme aldıkları eserleriyle ön plana çıkmıştır.

Günümüz akademik tefsir çalışmalarında Taberi tefsiri üzerine birçok çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Fakat onunla aynı dönemde yaşayan İbnu'l-Munzir ve onun *Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim* adlı eseri üzerine yapılmış Türkçe bir çalışma bulunmamaktadır.

Ortaya konulan bu çalışma, tefsirde ön plana çıkan bu iki alimin kullandığı yöntemlere ışık tutmaktadır. Ayrıca çalışmada kendi eserlerinden seçilen ayetler üzerinden onların kullanmış oldukları yöntemleri ve uslupları karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taberi, İbnu'l-Munzir, Tefsir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim, Karşlaşmalı Mukayese.

ABSTRACT

***Nayyef Mohammed Fadhıl AL-BAYATI, A Comparative Study on Tafsir at Et-Taberi and İbn Al Mundhir: At the example of Surah Al-Baqara, Ali-Imran and Nisa,* MA Thesis, Advisor: Prof. Dr. Ahmed Nedim Serinsu, 109 pp.**

The essential need for interpreting the Holy Quran appeared since the early years of Islam, furthermore Qur'anic exegesis developed to become a crucial field in the Islamic Studies.

Taberi and İbn Al Mundhir emerged with their outstanding pieces of work ahead of other scholars of Quranic exegesis living at that particular era of time and geography.

The Tabari interpretation of the Holy Quran witnesses many academic studies, in contrary to its contemporary interpretation of İbn Al Mundhir titled as "Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim" which did not perceive till our current time enough interest or any academic Turkish study.

Therefore, this thesis aims to cover the work of these two scholars concentrating on the method they have used in their interpretation. Using specific examples from their own interpretation of the Quranic verses their method and methodology of interpreting the Holy Quran will be fully covered and clearly presented.

Keywords: Tabari, İbn Al Mundhir, Tabari commentary, Tafsiru'l-Kur'ani'l-Kerim, comparative comparison